

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)»**

Виконав: студент 6 курсу 637-МЗ групи

Галузь знань:

28 «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність:

281 «Публічне управління та адміністрування»

Стефановський Олег Валентинович

Керівник: кандидат наук з державного
управління, доцент

Штиршов Олександр Миколайович

Рецензент: доктор наук з державного
управління, професор

Ємельянов Володимир Михайлович

Миколаїв – 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	9
1.1 Історіографія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту.....	9
1.2. Генеза формування правових засад державної політики у сфері фізичної культури й спорту.....	27
Висновки до розділу	
1.....	43
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОННИХ КРАЇНАХ.....	45
2.1. Правове регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні.....	45
2.2 Досвід закордонних країн у правовому регулюванні сфери фізичної культури і спорту.....	55
Висновки до розділу	
2.....	62
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	64
3.1 Світові тенденції розвитку правового регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту.....	64
3.2 Напрями удосконалення правового захисту прав людини у сфері фізичної культури і спорту в умовах євроінтеграції.....	84
Висновки до розділу 3.....	

ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	112

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС Європейський Союз

ЄСПЛ Європейський Суд з прав людини

МОЗ України Міністерство охорони здоров'я України

МОК Міжнародний олімпійський комітет

Мінмолодьспорту України Міністерство молоді та спорту України

ООН Організація Об'єднаних Націй

ЦОВВ центральні органи виконавчої влади

ЮНЕСКО .....Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Перманентні реформи в усіх сферах суспільного життя, інтеграція з Європейським Союзом, необхідність урахування міжнародних стандартів вимагають нового розуміння й трактування ролі держави у формуванні та реалізації цінностей демократії. Сьогодні правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту потребують наукового переосмислення в умовах відчуття впливу всесвітньої пандемії на здоров'я людини і нації. В Україні саме на державу, в особі відповідних органів публічної влади та їх посадових осіб покладається обов'язок сприяти розвитку фізичного компоненту здоров'я населення, розбудови мережі закладів фізичної культури і спорту.

Прийняті 16 жовтня 2012 року Верховною Радою України зміни до Закону «Про фізичну культуру і спорт» закріплювали положення, відповідно до яких «центральный орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту» було замінено словами «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту (реалізує державну політику у сфері фізичної культури і спорту)». Україна, врахувавши світові тенденції закріплення правових засад державної політики в країнах Європейського Союзу, внесла відповідні зміни до законодавства, зробивши акцент на категорії формування та реалізації державної політики. Сфера фізичної культури і спорту стрімко розвивається, підтвердженням чого є закріплення їх засад на рівні конституцій держав. Беручи до уваги наявність ефективного досвіду конституційного закріплення та практики реалізації засад сфери фізичної культури і спорту в зарубіжних країнах, вбачаємо важливим і актуальним для України його вивчення.

Розгляд питань правових засад державної політики у різних сферах суспільного життя є одним із найважливіших у науці та практиці щодо реалізації положень Конституції та законодавства України. Рівень фізичного благополуччя та здоров'я населення відіграє важливу соціальну та

економічну, культурну та інші ролі для суспільства й держав. Тільки фізично здорова людина здатна розвиватись як особистість, побудувати сім'ю і бути повноцінним членом соціуму, трудового колективу, посадовою чи службовою особою, брати активну участь у державотворчих процесах.

Актуальність дослідження продиктована також потребою удосконалення засад державної політики на основі міжнародних стандартів, зокрема положень Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», яка оголошує новий план дій, орієнтований на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку. В Резолюції наголошується, що важливим стимулом сталого розвитку також є спорт, який сприяє миру, толерантності й повазі, розширенню прав і можливостей жінок та молоді, окремих осіб і громад, а також допомагає досягненню цілей у сфері охорони здоров'я, освіти та соціальної інтеграції.

Окрім цього, вагомим аргументом щодо актуальності теми є недостатня кількість комплексних наукових досліджень сфери фізичної культури і спорту. Йдеться про здобутки таких дослідників, як О. Алікова, А. Апаров, С. Алексєєв, Дж. Л. Арнаут, М. Баймуратов, С. Балабан, О. Батанов, Н. Батіщева, А. Батюк, Г. Бордюгова, М. Булатова, С. Вавренюк, О. Васильченко, В. Васькевич, О. Джафарова, М. Дутчак, В. Жукова, М. Журба, О. Залізко, А. Ербсен, М. Ібрагімов, В. Іванов, Ф. Латті, С. Ліщук, В. Лукашук, Н. Мішина, О. Москаленко, В. Нестерович, М. Олійник, І. Рибич, Л. Романенко, А. Сердюкова, М. Ткалич, М. Тіхонова, А. Шевченко, О. Шевчук, Б. Шиян, Р. Шмідт, К. Фостер та ін.

При цьому в наукових дослідженнях знаходили відображення лише окремі питання правових засад формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Зазначені обставини й зумовили вибір об'єкта й предмета дослідження.

Мета дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування комплексного дослідження правових засад державної політики у сфері

фізичної культури і спорту задля формулювання теоретичних висновків і практичних рекомендацій.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- опрацювати та охарактеризувати історіографію дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту;
- узагальнити генезу формування правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту;
- охарактеризувати специфіку правового регулювання сфери фізичної культури і спорту;
- вивчити зарубіжний досвід правового регулювання сфери фізичної культури і спорту;
- з'ясувати сучасні світові тенденції розвитку правового регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту;
- обґрунтувати напрями удосконалення правового захисту прав людини і громадянина у сфері фізичної культури і спорту в умовах євроінтеграції.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням правового регулювання, функціонування і розвитку сфери фізичної культури і спорту.

Предмет дослідження – правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система філософсько-світоглядних підходів, загальнонаукових методів наукового пізнання, використання яких і забезпечило комплексний та всебічний аналіз визначеної наукової проблеми. Історичний метод застосовано при вивченні історіографії дослідження сфери фізичної культури і спорту, еволюції концептуальних підходів дослідження сфери фізичної культури і спорту. Системний метод надав можливість розглянути принципи розвитку правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні. Компаративний, метод застосовано під час порівняння положень

національного законодавства України з відповідним законодавством зарубіжних держав.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі ґрунтовно на теоретичному рівні розкрито правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Наукова новизна отриманих результатів, що виносяться на захист і відображають науковий доробок у цій сфері, конкретизується в науково-теоретичних положеннях, пропозиціях, рекомендаціях, узагальненнях і визначеннях, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано значення й важливість української мови у розвитку фізичної культури і спорту як системної конституційної засади державної політики щодо всебічного її розвитку й функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Проаналізовано положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року щодо закріплення засади застосування державної мови у спорті, які ще потребують упровадження в практику функціонування національних спортивних інституцій;

удосконалено:

– систему знань про тенденції вдосконалення й закономірності правового регулювання фізичної культури і спорту, розвитку та забезпечення прав людини в зарубіжних країнах;

– запропоновано розглядати спортивну безпеку як підвид державної та міжнародної безпеки, забезпечення якої є обов'язком держави, та спортивну безпеку як результат реалізації прав людини в сфері фізкультури і спорту.

дістало подальший розвиток:

– висновок про те, що методологія дослідження правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту є комплексною системою взаємозалежних підходів, методів і прийомів пізнання сутності та змісту державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені у вигляді тез на тему: «Державна політика розвитку фізичної культури та спорту: зарубіжний досвід» на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Могилянські читання – 2022: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти».

Структура та обсяг роботи зумовлені предметом, метою і завданнями дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел що містить 121 найменування. Загальний обсяг роботи становить 124 сторінки, із них основний текст – 111 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

1.1 Історіографія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту

Еволюція розвитку державно-правової науки передбачає, що будь-яке вчення про державу, право, політику розробляється з урахуванням сучасної йому політико-правової дійсності, котра обов'язково відображається в ньому самому, здавалося б абстрактному теоретичному конструкті.

Міждисциплінарна природа й сутність сфери фізичної культури і спорту змусила значну кількість сучасних зарубіжних і вітчизняних учених привернути увагу до її багатоаспектного й різностороннього вивчення.

З-поміж існуючих досліджень проблематики фізичної культури і спорту варто відзначити підготовлені в рамках науки фізичного виховання і спорту. Слід згадати дисертації Боднара Я. «Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця XIX – початку XX століття (до 1939 р.)» (Львів, 2002) [7]; Горбенко О. «Науково-методичне обґрунтування кадрової потреби сфери фізичної культури і спорту в Україні» (Львів, 2002) [14]; Олійника М. «Теоретичні і методичні основи управління фізичною культурою і спортом в Україні» (Київ, 2000) [68] та інших.

Таким чином, спеціальність «олімпійський і професійний спорт» – галузь науки, яка спрямована на дослідження ролі та місця спорту в житті людини і суспільства, особливостей його розвитку і загальних тенденцій функціонування в Україні та світі й вивчає історію спорту й тенденції розвитку різних напрямків спорту, теоретичні, практичні та методологічні проблеми підготовки спортсменів.

Спеціальність «фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» – галузь науки, спрямована на дослідження ролі та місця

фізичного виховання в житті людини й суспільства, особливостей його розвитку та закономірностей щодо управління педагогічними й соціальними аспектами, теоретичних, практичних та методичних проблем фізичної культури, фізичного виховання, фізичної підготовки різних груп населення, масового спорту, оздоровчої фізичної культури, рекреаційно-туристичної діяльності, валеології.

Загалом вивчення управлінських аспектів фізичної культури і спорту дозволяє виокремити певні тенденції становлення доктринального базису, а саме: пізнання фізичної культури і спорту як соціокультурних явищ; присвячені нормативно-правовому регулюванню фізичної культури і спорту; безпосередньо стосуються проблематики публічного управління фізичною культурою і спортом, механізму взаємодії їх суб'єктів тощо.

Освітньо-виховні, педагогічні аспекти фізичного виховання, фізичної культури і спорту розглядають у своїх працях чимало фахівців даної галузі. Вони переважно стосуються специфіки підготовки кадрів, у тому числі професійних спортсменів та ін. Тут відзначимо роботи про безперервну підготовку фахівців фізичного виховання і спорту, зокрема В. Мартиненка [55], виховання національно свідомої особистості засобами фізичної культури, зокрема Н. Нікольської [64], державний соціальний стандарт у сфері обслуговування закладами фізичної культури і спорту, надання якісних фізкультурно-спортивних послуг у системі вищої освіти, а саме Н. Орленко, В. Панченко, В. Короті [69], дозвіллево-спортивна діяльність, підготовлена С. Юрчук, історичний розвиток та значення фізичної культури в системі освіти зарубіжних держав, а саме О. Мозольова та В. Мазура [60] тощо.

Цілком виправдано, що на сучасному етапі розроблено й викладається значна кількість дисциплін з даної проблематики, затверджено стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» на підставі положень законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт»; постанов

Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» 2011 р. № 1341, «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» 2015 р., № 266 [87], Національного класифікатора України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010.; Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 2016 № 600 зі змінами [90].

Зв'язок психології та фізичного виховання, фізичної культури, як підкреслюють дослідники, очевидний з іншими науками. Виокремлено такий науковий напрям, як психологія фізичного виховання. Це – галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності формування, розвитку та проявів психіки людини в специфічних умовах фізичного виховання. Предмет психології фізичного виховання становлять закони проявів психічних якостей особистості, їх розвиток та вдосконалення в руховій діяльності.

Серед основоположних категорій психології фізичного виховання виділимо ті, які перебувають у полі зору дослідників:

- 1) особистість – сукупність суспільних відношень людини в системі фізичного виховання;
- 2) діяльність – фізична та психічна активність людини, яка регулюється свідомо поставленою метою;
- 3) образ – результат перетворення зовнішнього впливу у факт свідомості: а) змістовний – те, що забезпечує усвідомлення та адекватну координацію рухів у різних умовах; б) візуальний – те, що бачить людина; в) слуховий (темп і ритм) – те, що чує людина (звукове супроводжування); г) кінестизичний – комплексне в'язеве відчуття рухової дії;
- 4) мотивація – сукупність мотивів людини, яка надає спонуканням та діям цілеспрямованість і вибірковість;
- 5) спілкування – взаємодія між людьми в процесі спільної діяльності:

а) комунікативне, перцептивне, інтерактивне («педагог – учень», «учень – учень»); б) конформне («поводить себе так, як прийнято»); в) конфліктне [78].

Психологія фізичного виховання – одна з наймолодших спеціальних галузей психологічної науки. Психологія фізичного виховання найтісніше переплітається з психологією спорту. В літературі ці науки часто поєднують і називають дисципліну «Психологія фізичного виховання і спорту». Тому й історія розвитку цих галузей психологічної науки йде поряд одна з одною.

Зародження психології фізичного виховання і спорту припадає на кінець XIX – початок XX століть. Саме поняття «психологія спорту» і деякі питання спеціальних психологічних знань вперше з'явилися у статтях засновника олімпійських ігор сучасності барона П'єра де Кубертена, що публікувались ним самим і мали описовий характер [28].

Практично паралельно з Т'єром де Кубертеном, але незалежно від нього, проблемами психології фізичного виховання і спорту почали займатись і американські вчені. У 1897 році Норман Тріплетт перший експеримент у галузі соціальної та спортивної психології, присвячений вивченню впливу присутності в гонці інших велосипедистів на спортивний результат, а в 1899 році Є. Скріпчер описав індивідуальні особливості, які на його думку, можна розвивати завдяки заняттям фізичними вправами.

У цей період часу психологи, викладачі фізичного виховання й тренери розпочали вивчати психологічні аспекти спорту й засвоєння рухових навичок. Вони вимірювали швидкість реакції спортсменів, вивчали, як протікають процеси засвоєння рухових дій, розглядали значення спорту та фізичного виховання для розвитку особистості й характеру. В 1913 році за ініціативою П'єра де Кубертена Міжнародний олімпійський комітет організував і провів спеціальний конгрес з психології спорту й фізичного виховання. Однак по справжньому наукових розробок проблем психології фізичного виховання і спорту тоді не існувало, не сталося й визнання її як

спеціальної галузі наукових психологічних знань. Цього і не могло бути у зв'язку з тим, що фізичне виховання і спорт були слабо розвинені, а питання психології цих видів людської діяльності були предметом інтересу лише окремих учених і громадських діячів. Але все ж Лозанський Конгрес став певним стимулом до вивчення проблем психології спорту й фізичного виховання. У період 1920–1940 років їх розроблення досить активно проводилося в Німеччині, США та інших державах, у тому числі й у колишньому СРСР.

Першими в 1925–1926 роках були дослідження, виконані П. Рудиком «Вплив в'язевої роботи на процес реакції», «Дослідження реакції в застосуванні до основних питань фізичної культури» і Т. Нікітіним «Значення навіювання і копіювання в справі фізичного виховання. Опубліковані роботи професора Українського психоневрологічного інституту З. Чучмарьова про вплив шкільних уроків фізичного виховання на інтелектуальні функції школярів та їх уміння керувати собою.

З 1938 року американський психолог Франклін Генрі розпочав працювати на кафедрі фізичного виховання Каліфорнійського університету й розробив програму з психології рухової активності. Він відіграв важливу роль у підготовці плеяди фахівців, які в подальшому стали професорами університетів й ініціаторами системних програмних досліджень.

Особливо інтенсивний розвиток психологія фізичного виховання і спорту отримала після Другої світової війни. У наш час наукові розроблення її проблем проводяться в більшості країн світу. На сьогодні в цій галузі працює приблизно 2700 чоловік у понад 70 країнах світу. Більшість фахівців у галузі психології спорту й фізичного виховання живуть в Європі та Північній Америці. В останнє десятиріччя ХХ ст. значно зросла кількість спеціалістів у країнах Латинської Америки, Австралії, Азії та Африки.

В 1965 році засновано Міжнародне товариство спортивних психологів (МТСП). Його діяльність спрямована на популяризацію психології фізичного виховання і спорту в усьому світі. На конгресах, які проводить МТСП,

розглядаються такі проблеми, як діяльність людини, особистість, засвоєння рухових навичок, психологія тренерської та викладацької діяльності. З 1970 року МТСП також є спонсором «Міжнародного журналу спортивної психології».

Велика заслуга в розвитку психології фізичного виховання і спорту спеціаліста Феруччіо Антонеллі, який був першим президентом МТСП і першим редактором «Міжнародного журналу спортивної психології». Психологія фізичного виховання і спорту завоювала визнання в усьому світі й продовжує розвиватися. Багато фахівців у галузі психології фізичного виховання і спорту працюють в індустрії фізичної підготовки, створюючи програми занять, що забезпечують участь, а також психічне і фізичне здоров'я. Консультанти з питань психології фізичного виховання надають допомогу людям, які прагнуть зміцнити своє здоров'я за допомогою фізичних вправ. У багатьох університетах, академіях, інститутах світу читається курс з психології фізичного виховання і спорту, а деякі програми для випускників включають 5–6 різних курсів.

Завдання психології фізичного виховання зазвичай зводяться до:

- Вивчення впливу психологічних факторів на рухову активність людини.
- Вивчення впливу занять фізичними вправами на психічний розвиток людини.
- Формування в людини потреби у фізичній активності й виховання у неї відповідальності за стан свого здоров'я (ведення здорового способу життя).
- Розроблення психолого-педагогічних та психогігієнічних рекомендацій до занять фізичним вихованням.
- Формування мотивації до участі в масових фізкультурно-спортивних заходах.

У психології фізичного виховання використовують методи, загальні для всіх різновидностей психологічної науки. Але часто вони модифікуються

з причини специфічності умов вивчення діяльності у фізичному вихованні [28, с. 5-6].

Доволі оригінальними є наукові надбання сучасних дослідників філософів у досліджуваній сфері. Згадаємо їх результати, відображені в низці дисертаційних робіт, а саме: Ібрагімова М. «Філософія спорту» як новий антропологічний проект у постекзистенціалістському мисленні» (Харків, 2015) [27]; Могильової С. «Сучасний спорт в екзистенціальному і соціально-комунікативному вимірах» (Харків, 2008) та ін.

Також не оминають увагою проблематику фізичної культури і спорту в соціологічній науці. Для прикладу слід навести дисертаційні дослідження Батюка А. «Соціальна технологізація спортивно-оздоровчих практик» (Запоріжжя, 2012) [5]; Васильченко О. «Еволюція норм та девіацій у сфері спорту» (Запоріжжя, 2006) [10]; Власової Н. «Регіональна специфіка соціального управління фізичною культурою і спортом (на прикладі Запорізької області)» (Запоріжжя, 2019) [13]; Лукащука В. «Тенденції розвитку спорту в умовах ринкових перетворень» (Харків, 2006) і «Становлення та розвиток індустрії спорту: соціологічний вимір» (Харків, 2012) [52]; Лютої Л. «Інституціоналізація спорту: динаміка структурних змін» (Київ, 2007) [54], а також навчальні посібники, розроблені Лукащуком В. [53] та Найчуком А, монографії тощо.

Фактично лише з початку ХХІ століття спостерігається пробудження наукового інтересу до даної проблематики.

Варто відзначити підготовлене дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Бордюгової Г. за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право на тему «Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України» (Київ, 2009) [8]. Тут обґрунтовано специфічні риси спортивного права, спортивних правовідносин, модель міжнародного спортивного права, напрямки розвитку спортивного законодавства та практики діяльності суб'єктів спортивних правовідносин, а також оптимізації шляхів

імплементції міжнародного спортивного права в нормативну базу України.

Авторка наголошує, що на відміну від вітчизняного права на загал, його джерелами, окрім нормативно-правового акту як основного джерела права та правового звичаю (який використовується дуже обмежено), є широке використання квазі-нормативних актів спортивних організацій, звичаю, та, частково, прецедентів, оскільки європейське право все ж має значний вплив на формування цієї галузі права на національному рівні в багатьох країнах. Вона запропонувала низку конкретних пропозицій щодо чинного законодавства України, зокрема про доповнення Закону України «Про фізичну культуру і спорт» положеннями, які б закріпили пріоритет актів, що приймаються міжнародними спортивними організаціями у випадках колізій з національним законодавством. Відзначено також доцільність прийняття окремого закону, як це і було зроблено щодо Європейської конвенції про права людини та захист основоположних свобод, який би легітимізував прецедентне право міжнародних спортивних організацій як джерело національного спортивного права; запровадження інституту агентських відносин та регламентування діяльності агентів спортсменів на законодавчому рівні (право на заняття цим видом діяльності, умови ліцензування, основні вимоги до агентського контракту, контроль за діяльністю тощо); необхідність впровадження інституту ліцензування спортивних клубів та надання громадським організаціям – національним спортивним федераціям права на ведення спортивної підприємницької діяльності [8, с. 11].

Можна погодитись із виокремленням такої специфічної риси правовідносин у сфері спорту, як комбінаторність елементів залежності від волі учасників (договірний елемент) і, водночас, підпорядкованості приписам суб'єктів квазі-нормативної діяльності у цій сфері дій суб'єктів спортивного руху, яка є абсолютно унікальною для сфери спорту. На думку Бордюгової Г., специфіка спортивних правовідносин достатня для того, щоб вона могла слугувати критерієм для виділення спортивного права як

самостійної комплексної галузі права – багаторівневий комплексний характер спортивних правовідносин, в яких спортсмен одночасно з приводу одного і того ж предмета діяльності чи навіть конкретних дій перебуває у правовідносинах зі спортивними клубами як юридичними особами приватного права, національними спортивними організаціями як юридичними особами публічного права, національними спортивними федераціями певних видів спорту як особливих суб'єктів з делегованими державою повноваженнями, але зі статусом громадських організацій, а також із міжнародними організаціями, які проводять змагання у відповідних видах спорту. Відтак гармонійний і ефективний розвиток цих правовідносин вимагає збалансування регламентації прав і обов'язків зазначених суб'єктів у цій складній багаторівневій системі [8, с. 14].

Безумовно, потребує удосконалення механізм правового регулювання сфери спорту в Україні, як і в багатьох інших державах. Водночас, видається дещо обмеженим дослідження на тему «Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України», адже сфера фізкультурно-спортивних відносин є цілісною і комплексною, а авторкою здійснено фрагментарний аналіз лише правовідносин у сфері спорту та галузей міжнародного спортивного права, спортивне право України. Тому залишилися фактично не з'ясованими питання стосовно розгляду в межах згаданих галузей фізкультурних та інших пов'язаних з ними відносин, а також доцільності розмежування суб'єктів спортивних відносин, сфери фізичної культури і спорту загалом.

Можна погодитися з тим, що важливо забезпечувати свободу праці професійних спортсменів, незалежно від їх переходу в командних видах спорту з одного спортивного клубу в інший до завершення терміну дії трудової угоди, у той же час у межах діючого законодавства.

Важливим є здійснення уніфікації різноманітних найменувань посад згідно з діючим законодавством про фізичну культуру і спорт. Крім фізкультурно-спортивної організації, до кола суб'єктів, наділених правом

виступати роботодавцем професійного спортсмена, входять професійні спортивні клуби й команди, організаційно-правовий статус яких у законодавстві точно не визначений і слід внести відповідні зміни й доповнення в даній сфері [10].

Звернуто увагу на особливості «змісту трудової угоди» професійного спортсмена, що виділяють дану трудову угоду з-поміж інших трудових угод. Також передбачено порядок «переходу» з однієї фізкультурно-спортивної організації до іншої. У зв'язку з цим доведено, що однозначне використання терміна «перехід» поза зв'язком з його формою не є достатньо обгрунтованим. Доцільно в законодавстві чітко визначити варіанти «переходу», відповідні підстави припинення трудової угоди. В останньому, як правило, в якості додаткової умови включається третейське застереження, яким установлюється, що всі спори, які виникають між сторонами в процесі їх трудових відносин, будуть розглядатися в спеціально створеному для цих цілей спортивному арбітражному органі, рішення якого є остаточним [10]. У зв'язку з цим постає питання, чи відповідає дане положення конституційним нормам, які гарантують судовий захист прав і свобод кожного, тобто професійних та інших спортсменів? Як засвідчує проведений аналіз згаданої вище роботи, однозначної стверджувальної відповіді немає.

Тому послідовно обгрунтовано уявлення про спортивне право як комплексну галузь законодавства, що володіє особливим предметом правового регулювання, складається з базового нормативного правового акту – Закону «Про фізичну культуру і спорт», що виконує функцію системоутворюючого галузевого центру, і ряду законів та інших нормативних правових актів, що узгоджуються з ним, відрізняються внутрішньою структурованістю й системністю.

Отже, науковцями спортивне право проаналізовано у якості складової невід'ємної частини національної правової системи, що не заперечує решту його іпостасей і проявів. Зокрема, спортивне право може бути розглянуто як складова правової системи – цілісного комплексу правових явищ, пов'язаних

зі спортом. У даному випадку спортивне право включає відповідний нормативний масив і систему джерел, а також інші елементи правової системи: спортивну правову культуру, спортивну правосвідомість і спортивно-правову ідеологію, інститути, що здійснюють діяльність у сфері спортивного права, практику спортивного права і т.д. [102, с.11-12]

У роботі «Спортивне право як комплексна галузь законодавства» відзначено специфіку предмета спортивного права, що становлять спортивні відносини – особливий вид суспільних відносини, які відрізняються унікальністю об'єкта, високою мірою регламентованості й стабільністю, спрямованих на задоволення особливих психологічних і фізіологічних потреб людини, орієнтованих на змагальну діяльність і підготовку до неї. Також з огляду на комплексну природу спортивного права, склад його інститутів має подвійний характер: з одного боку, можна виділити унікальні, не властиві для інших частин права і законодавства інститути, з іншого – правові інститути, відомі в системі права й системі законодавства, наявні в спортивному праві зі значною специфікою, зумовленою своєрідністю спортивної діяльності. У межах першої групи інститутів спортивного права – інститути боротьби з допінгом, драфту, видів спорту, Єдиної спортивної класифікації, спортивних збірних команд. З-поміж інститутів другої групи – інститут громадянства, вирішення спорів, юридичної відповідальності, трудової угоди, переходу працівників від одного роботодавця до іншого, атестації працівників, договору приєднання, спонсорства, страхування, агентування, ліцензування; державного контролю тощо [102].

Загалом очевидна спроба науковців викласти цілісну картину нормативного правового регулювання в досліджуваній сфері, визначити внутрішні взаємозв'язки спортивного права, існуючі проблеми й можливі шляхи їх вирішення. Разом з тим, дослідження мало б системний характер, за умови окрім ґрунтовного теоретичного аспекту, було привернуто увагу до історичного й порівняльно-правового аспектів становлення та розвитку спортивного права як комплексної галузі законодавства.

Вкрай цікавими й необхідними стали результати порівняльно-правового аналізу генези правового регулювання у сфері спорту в 5 країнах (Франція, Бразилія, США, Італія, Іспанія) протягом десятків років, оцінювання наслідків застосування різних форм систематизації законодавства про спорт, аналіз впливу процесів глобалізації на сферу спорту. Загалом вчені виокремлюють такі ключові моделі систематизації законодавства про спорт:

1) кодифікована модель – конвенційно (умовно) повної кодифікації (Франція);

2) партикулярної (часткової) кодифікації (Бразилія, Іспанія, Італія); зводу законодавства (на рівні штатів США, Замбія);

3) складноструктурована некодифікована модель – стосовно федеративних держав (дворівнева система законодавства про спорт) (Австралія, Австрія, Бразилія, Німеччина, Індія, Канада, Мексика, США, Швейцарія, Аргентина, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Венесуела, Малайзія).

Окремо виділяється структурована некодифікована модель регіоналістських держав (Іспанія, Італія, Китай, Чилі й ін.) з огляду на багаторівневу систему законодавства про спорт, а також складноструктурована некодифікована модель унітарних держав (однорівнева система законодавства про спорт) (Еквадор, Естонія, Латвія, Литва, Люксембург, Парагвай, Україна, Уругвай і т.д.); симпліфікована (спрощена) модель, коли зведено до мінімуму регламентацію (зазвичай реалізується саморегулюючими організаціями (Ірландія, Ісландія, Мальта, Панама, Сінгапур, Фінляндія, Японія тощо). Разом з тим, існують законодавчі системи країн, де правове регулювання у сфері спорту не розвивається (Марокко, Намібія й т.і.).

Загалом проведене дослідження дозволило виявити основні тенденції упорядкування й розвитку законодавства про спорт і розвитку спортивного права в зарубіжних країнах у середньотерміновій і довготерміновій перспективі. Його результати можуть бути використані в процесі

удосконалення законодавства України, інших держав у сфері фізкультури і спорту.

Європейська модель управління сферами фізичної культури сформувалася на основі практики спільного управління різними видами спорту в Європі. Для України доцільною є орієнтація на європейську модель, що характеризується активною співпрацею влади та суспільства, чому сприяє розгалужена пірамідально ієрархічна функціонально-допоміжна структура системи публічного адміністрування; правотворчістю як основною формою участі держави в адмініструванні сфер фізичної культури та спорту; тенденцією початку формування фізичної культури вже у дошкільних навчальних закладах та на рівні середньої освіти з продовженням у коледжах, ВНЗ; розвитком масового спорту через формування мережі територіально доступних спортивних комплексів; наявністю наддержавного рівня управління й координації, співпрацею суб'єктів публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту на міжнародному рівні як з міжнародними організаціями, так і між собою [60].

Загалом у дослідженнях адміністративно-правового спрямування Моргунова О. визначено, що розвиток сфер фізичної культури та спорту в Україні згідно з європейськими вимогами передбачає пропорційний розвиток професійного, масового та спорту вищих досягнень задля забезпечення реалізації п'яти функцій спорту, визначених у Білій книзі зі спорту. При цьому розвиток масового спорту та формування фізичної культури як один з пріоритетів публічного адміністрування вказаних сфер повинні бути реальними, а не декларативними.

Також оригінальним є положення стосовно того, що особи, винні в порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, поряд з кримінальною, адміністративною, цивільно-правовою або дисциплінарною відповідальністю, можуть бути притягнуті й до особливої «спортивної», «спортивно-змагальної» відповідальності, наслідком якої можуть бути «спортивні санкції» (видалення, штрафи, дискваліфікації тощо).

Такий вид відповідальності має внутрішній характер і не поширюється на всіх суб'єктів права, а тільки на спортивні організації або осіб, що входять до їх складу.

Проте видається, що до певної міри категоричним та однобічним є визначення правової природи правовідносин «спортсмен – спортивна організація», виходячи з необхідності застосування до них норм цивільного, а не трудового права, у зв'язку з протиріччями, що виникають при використанні останніх. Об'єктивнішою, на наше переконання, є все ж характеристика комплексної природи згаданих правовідносин, а не виключно приналежності до єдиної галузі.

В іншому дослідженні – Журби М. «Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту» (Одеса, 2017) – визнано дискусійним трактування поняття «спорт» як складової поняття «фізична культура», оскільки останню спрямовано на забезпечення лише рухової активності людини (її фізичних показників), а не інтелектуальних, технічних чи інших досягнень, що є характерними для поняття «спорт» [23]. Тому запропоновано віднести до невід'ємних характеристик поняття «спорт» ознаку «непередбачуваності спортивного протистояння», як одного з елементів змагальності.

Авторка наголошує, що спорт не є монолітним соціальним інститутом, він поділяється на види, групи видів і напрямки. Ускладнює класифікацію видів спорту Закон «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів спорту» від 25 травня 2017 р., який передбачає введення додаткової групи: «національні види спорту – види спорту, засновані на національно-культурних традиціях України». Підтримуючи в цілому ідею популяризації вітчизняних традицій у контексті здорового способу життя й фізичної культури, очевидна необхідність удосконалення правових основ нововиокремлених національних видів спорту, оскільки вони на сьогодні не передбачають чітких об'єктивних критеріїв виокремлення національних

видів спорту; деякі віднесені до іншої групи – неолімпійські види спорту – деяких заснованих на українських традиціях видів спорту тощо [23, 24].

Отже, у проаналізованій роботі на тему «Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту» привернуто увагу сучасних дослідників, законодавців, а також суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності в Україні до теоретичних і практичних проблем у даній сфері, запропоновано відповідні шляхи їх вирішення.

Варте також уваги дисертаційне дослідження Романенко Л. на тему «Організаційно-правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні» (Харків, 2019) [102]. Тут наголошується, що належна організація управління фізкультурно-спортивною сферою неможлива без всебічного вивчення впливу держави як соціального менеджера на суспільні відносини, розгляду функцій Міністерства молоді і спорту України, наявного й перспективного управлінського інструментарію в цій сфері. Особлива увага приділена дослідженню основ державної соціальної (гуманітарної) політики як важливої компоненти забезпечення здоров'я й соціальної активності громадян, що знаходить прояв у нормативно-правовому регулюванні досліджуваної сфери. Державна політика ґрунтується на засадах визнання, забезпечення, сприяння правам людини і громадянина на здоровий спосіб життя, безпеки життя і здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, учасників і глядачів спортивних заходів тощо.

Авторка зазначає, що правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні складаються як із актів органів законодавчої, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, так і з актів громадських, комерційних та інших організацій, що мають відношення до сфери фізичної культури та спорту, а також міжнародних актів у цій сфері. Наявність такої кількості регуляторів ускладнює правозастосовну діяльність й потребує систематизації шляхом прийняття Основ законодавства України про фізичну культуру і Спортивного кодексу України. Логічною частиною

роботи є характеристика організаційних засад управління фізичною культурою та спортом. Проблеми пошуку найоптимальніших шляхів реформування державного управління цією сферою знайшли відображення в дослідженні історії становлення центральних органів виконавчої влади. За роки незалежності України процес їх еволюціонування у сфері фізичної культури і спорту відбувався поетапно. Спираючись на те, що упродовж цього часу десять разів змінювалася їх організаційна форма, Романенко Л. виокремила такі етапи:

1 етап – 1991–1999 рр. характеризувався відсутністю чіткої концепції побудови цих органів, статус яких змінювався від міністерства до державного комітету, підпорядкованого Кабінету Міністрів України;

2 етап–2000–2013 рр. проходив під безпосередні впливом адміністративної реформи, що зумовило створення урядових комітетів – робочих органів Кабміну України, які мали зменшити навантаження на нього через делегування попереднього розгляду питань і проектів урядовим комітетам (зокрема урядовому комітету соціального й гуманітарного розвитку);

3 етап – нинішній (сучасний) етап розпочався у 2014 р. й вирізняється тим, що відбувається децентралізація управління досліджуваною сферою, звільнення Мінмолодьспорту від надлишкових функцій тощо [102].

Сучасні доктринальні засади реформування державного управління України обираються з урахуванням необхідності формування державної політики, виходячи із засад стратегічного (довготермінового) та середньтермінового планування, в основу яких має бути покладена аналітична інформація про діяльність керованої сфери. Вивчення функцій Мінмолодьспорту засвідчує, що нині в ньому відсутні такі важливі дані про підпорядковані об'єкти, як реєстри спортивної інфраструктури, національних спортивних федерацій і клубів, фізичних осіб, які є суб'єктами спортивної галузі тощо.

У контексті глобалізації цікавою є робота Удовики Л., яка присвячена теоретико-правовим засадам трансформації правової системи України в умовах глобалізації. Авторка виявила проблеми і сформулювала конкретні пропозиції щодо оптимізації розвитку правової системи України в умовах глобалізації [109].

У роботі «Організаційно-правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні» наведено аргументацію щодо пріоритетних напрямків державного контролю у сфері фізичної культури та спорту, до яких, зокрема, віднесено фінансовий контроль за безпечним споживанням оздоровчо-спортивних послуг, користуванням об'єктами фізичної культури та спорту; антидопінговий та антикорупційний контроль; досліджені фінансовий контроль у сфері фізичної культури та спорту, а також контроль за забезпеченням права на безпечне користування оздоровчо-спортивними послугами і користування об'єктами фізичної культури та спорту. За наслідками дослідження сутності контролю в державному управлінні запропоновано поділяти мету контролю на галузеву (діяльність уповноважених законом органів щодо виявлення й запобігання порушенням вимог законодавства й забезпечення інтересів суспільства) і предметну, безпосередню (належна якість робіт, послуг, допустимий рівень небезпеки для населення, навколишнього природного середовища тощо) [102].

Безумовно, погоджуємося з необхідністю вдосконалення системи управління в досліджуваній сфері, що можливо завдяки виокремленню особливостей адміністрування фізичною культурою й масовим спортом та спортом вищих досягнень. При цьому, згадана праця до певної міри має фрагментарний характер, оскільки сфера фізичної культури та спорту не обмежується виключно адміністративно-правовими та фінансовими аспектами, а потребує комплексного аналізу.

Як і попередня робота, більшість дисертаційних робіт, що стосується даної сфери підготовлені й подані на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і

процес; фінансове право; інформаційне право. Не можна не згадати роботи Ярової Н. «Організаційно-правове регулювання в галузі спорту України» (Ірпінь, 2009) [112], Рєпкіної Ю. «Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту» (Київ, 2010) [101]; Балабана С. «Публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту» (Дніпропетровськ, 2017) [3] та деякі інші.

Концептуальні теоретичні основи становлення й розвитку спортивного права тривалий час вивчає Апаров А. Він сформулював низку важливих і ключових положень спортивного права як галузі права і галузі сучасної вітчизняної науки. Зокрема, йдеться про один із перших навчальних посібників в Україні – «Спортивне право України» (Київ, 2012) та ін. [1]. Вчений відстоює позицію, що спортивне право є відносно самостійною та комплексною галуззю правової системи, оскільки у спортивному праві інтегруються норми, які за своєю природою досить ефективно та з об'єктивною необхідністю регулюють специфічні спортивні відносини, що не підпадають під сферу впливу інших основних галузей права, а також в частині включають норми інших галузей права, що зумовлено складністю та комплексністю предмета спортивного права, який у зв'язку з цим інтегрує не лише суто спортивні відносини, а й іншогогалузеві види суспільних відносин, що з ними пов'язані (адміністративні, трудові, цивільні, господарські тощо) [2, с. 12].

Ми загалом погоджуємось із такою позицією, однак існують певні застереження. Так, не всі суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту є правовими, широко використовується так зване «м'яке» право, тобто положення громадських організацій у сфері спорту, як міжнародних так і національних.

1.2 Генеза формування правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту

Поняття «фізична культура» з'явилося наприкінці XVIII – початку XIX століть у слов'янських народів, до сьогодні використовується лише у слов'янських країнах. В інших країнах використовують переважно поняття «фізичне виховання» та «спорт». Переважно фізичне виховання розглядається як невід'ємна складова загального виховання; соціально педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я, гармонійний розвиток форм і функцій організму людини. У свою чергу, категорія «спорт» з'явилася недавно, у кінці XIX століття й походить від французького «*de sportale*» й спочатку означало «гра», «розвага», «марна витрата часу на дозвіллі». Тобто еволюційний розвиток даної категорії «спорт» демонструє вужче значення, відповідно до якого системоутворюючим фактором є змагання. Спорт – складова фізичної культури, засіб і метод фізичного виховання, система організації, підготовки та проведення змагань із різних комплексів фізичних вправ [105].

Значущим у даному контексті є термін «гімнастика», який, можливо, один із найдавніших і зазнав найбільших змін упродовж розвитку людства. Категорія «гімнастика» з'явилася у Стародавній Греції і походить від слова «гімнос» – оголений, оскільки давньогрецькі атлети займалися фізичними вправами у роздягнутому вигляді. В Елладі термін «гімнастика» був широким і включав три основні розділи: палестрику (власне спортивні вправи – пентатлон, кулачний бій, плавання тощо), орхестрику (вправляння в акробатиці, рухи обрядових, ритуальних та бойових танців), ігри (рухливі, з м'ячем тощо).

Як бачимо, фактично давньогрецький термін «гімнастика» орієнтовно зводився до поняття «фізична культура» у його сучасному розумінні. Згодом поняття «гімнастика» зазнало певних трансформацій, тим самим поступово

звужилося. В сучасних умовах переважно гімнастика трактується як система спеціально підібраних фізичних вправ і методичних прийомів, що застосовуються для зміцнення здоров'я, гармонійного фізичного розвитку. Власне категорія «гімнастика» зазнала найсуттєвіших змін протягом тривалого історичного періоду. Таким чином, на відповідних етапах історії, враховуючи особливості кожного з них, різноманітними були і її значення, сутність тощо.

Варто згадати ще одне знакове для сфери фізичної культури і спорту поняття – «олімпійський рух». Видається дуже своєрідним і специфічним, порівняно з попередньо згаданими. «Олімпійський рух» з'явився відносно недавно, близько кінця XIX – на початку XX століть, пов'язаний з відродженням сучасних Олімпійських ігор. Олімпійський рух спирається на концепцію олімпізму – це величезний соціальний рух сучасної епохи, що охоплює світове співтовариство в дусі взаємного визнання й співробітництва, чесної та відкритої конкуренції, де вище за все стоїть людська особистість, її здібності та досягнення без дискримінації за расовими, національними, політичними та економічними ознаками [105].

З огляду на предмет нашого дослідження, буде доречним наголосити на ролі держави у забезпеченні регулювання, реалізації та розвитку фізичної культури і спорту, становленні основоположних категорій даної сфери.

Неодноразово дослідники історії та теорії держави і права, політико-правової думки звертали увагу на те, що не можна заперечувати існування «універсальних» теоретичних проблем, інтерес до яких був характерним для будь-якого періоду існування. Однією з них можна визначити проблеми типології й виникнення держави, спроби з'ясувати, як здійснювалися, починаючи з давніх-давен, фактично продовжуються й станом на сьогодні.

Можна погодитися з думкою сучасних дослідників, відповідно до якої походження держави – «проблема із категорії вічних», як така вона одночасно невичерпна й тривіальна. Специфіка цієї проблеми в тому, що

протягом усієї історії вивчення вона була дискусійною.

Така пильна увага продиктована не звичайною цікавістю, а реально існуючою науковою потребою. Не випадково з'ясування походження держави та права називається однією з кардинальних проблем юриспруденції [20]. Можна погодитися з науковцями, які звертають увагу на те, що «вивчення процесу походження держави та права має не виключно пізнавальний, академічний, але й політико-практичний характер. Воно дозволяє глибше зрозуміти соціальну природу держави, її особливості та риси; проаналізувати причини й умови їх виникнення й розвитку; чіткіше визначити характерні для них функції, точніше встановити їх роль у житті суспільства та політичної системи» [45]. Безумовно, це дозволить зрозуміти сутність державно-правових явищ, їх роль у житті суспільства та логіку їх функціонування.

Значення розглядуваного питання для української науки теорії держави та права визначається також і тим, що тривалий час його трактування здійснювалося у вузьких рамках певної теорії, яка визнавалася в роки радянської влади (зокрема, обумовленої змістом знаменитої роботи Ф. Енгельса «Походження сім'ї, приватної власності та держави»), що, безумовно, доволі сильно збіднювало її. Кардинальні зміни суспільно-політичного устрою, процесу демократизації не могли не накласти відбиток і на доктрини державності, відходу від класових підходів, ідеологічних заборон до переосмислення основних понять та категорій, які відносяться до походження, ознак, сутності й функцій держави і права [16].

Представники науки історії, етнографії, політології, філософії, юриспруденції та ін. активізували свої зусилля на виробленні якісно нових підходів до вивчення проблеми походження держави. При цьому відзначався вагомий інтерес до наукового доробку зарубіжних учених різних історичних періодів. Поступово використовувався конструктивно-критичний підхід до оцінювання минулих і сучасних вчень.

Одним із перших кроків, який необхідно зробити на шляху до

активізації вивчення питання виникнення держави, є аналіз та систематизація вже існуючих проте недостатньо відомих досліджень цієї проблематики. Однією із новітніх теорій виникнення держави низка учених визначає спортивну теорію видатного іспанського мислителя ХХ століття Хосе Ортеги-і-Гассета. Власне на особливостях цієї теорії виникнення держави ми вважаємо доцільним зупинитися на сторінках даного дослідження.

Насамперед, слід з'ясувати природу, сутність і зміст спортивної теорії виникнення держави, її співвідношення з іншими теоріями, особливості трактування в сучасній юридичній науці. З-поміж сучасних дослідників, на наш погляд, варто згадати внесок у її розкриття українського дослідника Дубова Г. [20], а також деяких інших.

Перша зі згаданих учених, як бачимо, опублікувала видання ще у 1999 році. Можна припустити, що сформульовані у ньому положення, як і власне наукові праці Хосе Ортеги-і-Гассета [69, 70], фактично стали основою для формування уявлення про спортивну теорію серед юристів та її популяризації. Водночас, на наш погляд, не можна применшувати внесок і українських істориків, філософів, юристів та інших дослідників. Проте, звісно, необхідне вивчення першоджерел для розкриття специфіки згаданої теорії, комплексного дослідження проблематики появи держави тощо.

Погоджуємося, що кожна інтерпретація спортивної концепції або теорії не є тотожною, тим самим можна стверджувати про їх різновиди.

Виникнення держави в спортивній теорії Х. Ортеги-і-Гассета напряму пов'язується з походженням ігор та фізичних вправ, а також спорту в цілому [69]. Основоположною засадою при цьому є те, що розвиток свідомості первісної людини призвів до усвідомлення важливості своєї фізичної сили та необхідності її тренування. З появою релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувалися з релігійними обрядами. Так з'явилися культові танці, ігри.

Надалі поліпшення продуктивних сил та розширення трудового досвіду призвели до ускладнення виховання людей взагалі та виникнення

фізичного виховання. Це полегшило первісним людям ведення важкої боротьби за своє існування. Поряд із землеробством та скотарством за таких умов все більшу роль виконувала військова організація племен. А фізичне виховання в цих умовах – функцію підготовки не тільки до трудової діяльності, але й до військової справи.

З огляду на часті стихійні лиха, війни між сусідніми племенами, примітивні форми полювання, на яких гинули найкращі чоловіки, рід значно втрачав чоловічу частину населення. Іноді суттєві втрати більшої частини чоловіків загрожували вимиранням племен. Щоб запобігти цьому, старійшини запрошували інших чоловіків з інших племен та організовували змагання. Переможців залишали та визнавали повноправними членами роду. Таким чином, відтворювався необхідний баланс чоловіків та жінок у роді. А для проведення спортивних змагань засновувалися спеціальні органи, функції яких схожі з функціями держави. Згодом ці органи були уповноважені й на виконання інших суспільних функцій.

У свою чергу, безпосередньо Х. Ортега-і-Гассет, розглядаючи питання первинного виникнення держави, базується не на утилітаристських позиціях, що пропонують вважати єдиною причиною нових пристосувань об'єктивно існуючу потребу, а з протилежних позицій, які відстоюють можливість раптового виникнення властивостей, що лише потім використовуватимуться як адаптивний засіб.

Обґрунтовуючи цей методологічний принцип, іспанський філософ зазначає, що утилітаристська інтерпретація життєвого феномена, яка зародилася в ХІХ столітті, вважає, що первинна життєдіяльність полягає у відповідній реакції на життєву потребу, задоволенні теперішніх запитів. Однак новітні дослідження запропонували інше уявлення про життя. Відповідно до такого уявлення, будь-який прояв корисної чи адаптаційної діяльності все, що є відповіддю на теперішні запити, являє собою вторинну життєдіяльність. Справжня, первинна життєдіяльність завжди стихійна, непередбачувана, хаотична. Її сенсом є вільна випадковість,

непередбачуваний рух [70].

Як бачимо, засновник спортивної теорії фактично стверджує про вирішальну роль випадковостей у соціальному розвитку та відстоює позицію, за якою кардинальним чином відрізняється від позицій більшості інших широковідомих теорій виникнення держави, що, як правило, визначають даний процес закономірним, об'єктивно зумовленим.

Для прикладу й підтвердження цього наводяться особливості існування адаптивного механізму в біологічних організмах, стверджуючи, що у живих організмів очі з'являються не тому, що в них виникає потреба; навпаки, поява очей сприяє їх корисному застосуванню. На думку дослідника, найважливішим у будь-якому розвитку є те, що безцільно, оскільки те, що заспокоюється, задовольнивши необхідність, яка виникла раптово, буде нею ж розтоптане. Життя перемогло на планеті не тому, що поклялося на необхідність, а тому, що втопило, розчинило її в надлишку можливостей, дозволивши будь-якій з них у випадку краху стати містком до перемоги іншої [20].

Автор спортивної теорії запевняє, що людська історія рухається в напрямі подвійного ритму: вікового та статевого. В одні періоди спостерігається перевага юнацького впливу, в інші – переважає зрілий чоловік. У будь-якому разі, якщо проаналізувати, яке суспільне утворення проявляється безпосередньо після того неформального утворення, що дослідник називає «ордою» (еквівалентом терміна «орда» в цьому контексті може виступати термін «людське стадо»), можна назвати товариство, що вже має зародки організації. В основі даної організації покладено звичайний вік. А збільшення чисельності індивідуумів дозволяє формувати плем'я. Як відомо, первісні племена поділялися на такі соціальні групи: зрілих чоловіків, молодих людей та стариків. Таким чином виявляється, що перша суспільна організація поділяється не на сімейні утворення, а на те, що було названо «віковими класами» [70].

Далі тривалий час орди кочували, не пересікаючись одна з одною.

Кількість людських істот на всій планеті залишалася незначною, водночас згодом все ж таки відбулося демографічне зростання, що суттєво ущільнило тогочасне населення. Тим самим збільшення населення все тісніше суміжне існування орд зумовило до підвищеної життєдіяльності роду, розвитку й удосконалення його здібностей.

Слід наголосити, що власне юнацькі клуби зумовили появу на історичній сцені таких явищ, як екзогамія, війна авторитарна організація, спортивна чи аскетична дисципліна, закон, культурне суспільство, таємні товариства. Усе це загалом у спортивній теорії становить історичну ірраціональну причину появи держави.

Таким чином, згідно з концептуальними положеннями спортивної теорії, великий політичний процес був розпочатий не робітником, не інтелігентом, не священнослужителем у точному сенсі цього слова, та не торговцем. Він був розпочатий збентеженими юнаками, які були готовими битися; він був розпочатий закоханим, воїном та спортсменом.

Остаточний висновок спортивної теорії формулюється її автором таким чином: «Ми бачимо, що виникнення людського суспільства як такого є дещо протилежне пристосуванню до необхідності та потреби. Перше суспільство – це союз юнаків, організований з ціллю викрадення жінок та здійснення інших варварських вилазок. І набагато більше, ніж на парламент чи на суворий бюрократичний уряд він подібний на спортивний клуб! Саме це я й мав на увазі, коли заявив, що у витоків держави корениться спорт» [70].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що проаналізована теорія походження держави є «спортивною» швидше метафорично, аніж сутнісно. Фізичне виховання, спортивні ігри чи «міжплеменні турніри» взагалі не фігурують в оригінальній авторській інтерпретації. Проте наявний «набір класичного матеріалу», з яким працюють сучасні дослідники концепцій і теорій появи держави: проблема демографічного зростання, інцестного фактора, фактора насильства, первинної державоутворюючої структури

тощо.

Наприклад, В. Маклед, аналізуючи дослідження суспільств північноамериканських індіанців, вказав на суто ендегенний розвиток певних соціальних ієрархій і зумовленої ним політичної влади. Але з-поміж перших критиків-антропологів найвлучніше заперечення сформулював Р. Лаві. Він зазначив, що внутрішніх умов цілком достатньо «для утворення класів, які є спадковими чи подібними до них», а, крім того, й первісної держави, і звертає увагу на такі домінуючі фактори: 1) диференціація на засадах нерівності та 2) завоювання – «не є за необхідністю несумісними». Прагнучи виявити внутрішні характеристики, сприятливі для формування державної влади, він, однак, доходить до крайнощів і визнає існування потенційного стану цієї влади в більшості суспільств. Р. Лаві стверджує: «У найдавніші часи й у вельми примітивно організованому середовищі для заснування політичної держави не було необхідним розвивати зв'язки спорідненості. Насправді одночасно з сім'єю і кланом упродовж незліченних століть існували асоціації, як-от чоловічі «клуби», вікові класи або таємні організації, незалежні від стосунків спорідненості, які еволюціонували, так би мовити, у напрямку утворення сфери, цілком відмінної від тієї, що утворювалася групою спорідненості, й були здатні легко набути політичного характеру, коли не уособлювали його вже від самого свого виникнення» [4, с. 150].

Безумовно, спортивна теорія не позбавлена суперечностей та недоліків. До певної міри її можна визначити доволі поверхневою або обмеженою. Все ж вона не охоплює весь спектр інституцій, що становлять апарат або механізм держави, її правову систему, устрій у грецьких та римських містах і т.д. Зокрема елліністи, розуміючи зміст таких категорій, як «філіація», «фратрія», «гетерія», до недавнього часу не могли зрозуміти, що ж позначалося ними. «Філіація» означає плем'я, однак не спільноту родичів по крові, а організовану спільноту воїнів. «Фратрія» означає братство, а «гетерія» – військо. Ще до виникнення полісу міста зі своєю власною

конституцією грецьке місто будувалося на таких принципах. Беззаперечною заслугою Х. Ортеги-і-Гассета стало те, що без використання будь-яких етнографічних чи археологічних джерел фактично світоглядно сформульована цілісна концепція, що отримала принаймні часткове підтвердження емпіричним матеріалом *post factum* [69, с. 44].

Можна погодитися, що певні ідеї спортивної теорії корелюються з деякими сучасними політантропологічними інтерпретаціями. Складно зрозуміти причини «роздвоєння» спортивної теорії, що сталася в правничій і політологічній науковій літературі. Але очевидним є те, що її оригінальне трактування є багатоаспектним і багатограним, складним та оригінальним. Таке своєрідне бачення процесу державоутворення.

Окрім цього, історія фізичної культури розглядається як частина історичної науки, тому підпорядковується загальним історичним принципам та законам розвитку даної науки.

З огляду на це, на думку деяких учених, періодизація історії фізичної культури відповідає загальноприйнятій в історичній науці та включає чотири періоди:

1. Фізична культура Стародавнього світу (часу) – від появи людини до V ст. н.е.

2. Фізична культура епохи Середніх віків – з V ст. до XVII–XVIII ст.

3. Фізична культури Нового часу – XVIII–XIX ст.

4. Фізична культура Новітнього часу – з початку XX ст. до сьогодні [105]. Спостерігаються й дещо інші підходи до даної проблеми. Власне виходять вони з розуміння термінологічного апарату даної сфери фактично сучасного зразка. Йдеться, зокрема, про підходи до зародження й розвитку таких категорій, як фізична культура, фізичне виховання, спортивна діяльність, професійний спорт.

Олексін І. відзначає, що окрім удосконалення фізичної самореалізації людини спортивна діяльність активно використовувалася як засіб вирішення конфліктів та міжусобиць як на локальному, так і державному рівнях.

Наприклад, історії відомі кулачні бої (за часів Київської Русі), гладіаторські бої (часи Римської імперії) та Олімпійські ігри (Стародавня Греція), які активно використовуються й до нині, створюючи позитивний імідж держави та підтримуючи фізичний і здоровий розвиток людини. При цьому на початковому етапі діяльність така вдосконалювалася у спеціальних закритих школах для навчання майбутніх військовослужбовців під час військових походів та оборони держави. У Стародавньому Китаї особливе місце займали бойові мистецтва як спосіб самозахисту та використання майстерності під час полювання [67, с. 65].

Згодом у період Середньовіччя, що відзначається вагомим впливом релігії, питання фізичного рівня розвитку особистості відійшло на другий план, віддаючи перевагу духовному наповненню людини. Проте у той час значного розголосу набували лицарські турніри, учасники яких вправлялися у змаганнях із метання спису, стрільби з лука, верхової їзди тощо.

Наступний етап розвитку спортивної сфери пов'язується з епохою Відродження, коли питання спорту було суттєво переосмислено, особливо в контексті фізичної активності, пізнання дуальності людини (духовного та фізичного розвитку). Основною тогочасною відмінністю можна вважати підтримання здоров'я людини через помірну фізичну активність.

Період Нового часу ознаменувався подальшим розвитком фізичної та спортивної діяльності. Спостерігаємо повернення до спортивних змагань (гребля, біг), Олімпійських ігор. У цей же час відбувається започаткування юридичного супроводження спортивної діяльності [67, с. 68].

Можна певною мірою погодитися, що сучасній (новітній) епосі притаманне повернення фізичного розвитку до етапу Стародавніх часів, коли заняття власним фізичним вихованням відбувалося у гімназіях закритого типу, впорядковував розвиток професійного спорту. Водночас, фізкультурно-спортивна діяльність все активніше стає предметом правового регулювання та вдосконалення. Відбувається поступовий перехід від «звичаєвого» спортивного права (загальноприйнятих правил гри) до писаного,

запроваджуються національні та міжнародні правила широкого спектра, дедалі активним стає розвиток асоціацій міждержавного значення.

Безумовно, розвиток кожного наступного історичного періоду базується на досягненнях минулих поколінь і, таким чином, зрозуміло, що з часом простежується відповідний прогрес у винайденні нового. Це стосується й досліджуваної нами сфери.

Слід зауважити, що недостатньо інформації про розвиток фізкультурно- спортивних відносин, їх державно-правове регулювання, яке дійшло до наших днів. У навчально-методичній та науковій літературі джерела вивчення історії фізичної культури поділяються на чотири групи:

1. Письмові джерела – все, що було коли-небудь написано людиною (підручники, книжки, журнали, газети, рукописи, літописи, наскельні написи, папіруси і т.п.).

2. Етнографічні джерела – все, що пов'язано з життєдіяльністю кожного народу (елементи народної творчості, легенди, танцювальна культура, культура харчування, культура одягу, архітектура і т.п.).

3. Археологічні джерела – предмети, здобуті за допомогою археологічних розкопок (спортивні споруди, атлетичні знаряддя, твори мистецтва із зображенням сюжетів спортивного життя і т.п.). Археологічні джерела найбільше сприяють дослідженню історії фізичної культури найдавніших часів.

4. Дотичні або суміжні джерела – інформація, яка надається нам засобами сучасної техніки (фотографії, кінозйомки, відеозйомки, магнітофонні записи, комп'ютерні технології й т.п.) [105].

На основі їх вивчення дослідники запропонували виокремлення низки теорій походження фізичної культури. Варто згадати, зокрема, про основні з них, а саме кілька теорій (гіпотез) походження фізичної культури, фізичного виховання в умовах розвитку суспільства:

- теорія трудової діяльності (марксистська теорія);
- теорія гри, ігрової діяльності (належить Шиллеру);

- теорія магії, культу, релігійних уявлень (уперше викладена Рейнаком);
- теорія зайвої енергії (сформульована Спенсером).

Теорія трудової діяльності. Фізична культура, як і культура в цілому, є результатом суспільно-історичної практики людей. У процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні й духовні сили. Необхідність підготовки людей до життя, й перш за все до праці, історично зумовила виникнення й подальший розвиток фізичної культури. У стародавньої людини на відміну від тварин існував соціальний спосіб передавання досвіду (люди зберігали знаряддя й передавали із покоління в покоління навички їх виготовлення та використання). Саме це призвело давню людину до того, що вона звернула увагу на явище вправляння в процесі праці. Фізичні вправи були не тільки засобом підготовки до майбутньої діяльності, але й служили для передавання досвіду, були спрямовані на узгодження рухових актів, співробітництво, вироблення плану спільних дій. Досвід застосування фізичних вправ фіксувався і закріпився у наочних образах первісного мистецтва. Здатність до мислення дозволила людині встановити зв'язок між попередньою підготовкою й результатами полювання. З цього моменту й почалося поступове відділення ряду рухових актів від виробничої основи й перетворення їх у початкові фізичні вправи. Вказані дії протікали поза прямим виробничим процесом (навчання стрільбі на точність попадань у різні зображення тварин відоме за археологічними джерелами). При цьому мисливець усвідомлював дійсність, а правильність своїх дій порівнював зі справжнім полюванням, бачачи безсумнівну користь попередньої підготовки.

Теорія гри, ігрової діяльності. Діти, наслідуючи дорослих, відтворювали основні форми їх трудових рухів і тим несвідомо готували себе до праці. Поступово люди усвідомили залежність між умінням користуватися знаряддями й результатами праці. Усвідомлення цього

призвело їх до свідомого ігрового відтворення трудових процесів як засобу вдосконалення своїх трудових навичок. З удосконаленням знарядь праці (спис, лук і стріла, сокира і т.п.) відбувся природний поділ праці (за статевою й віковою ознаками), виникло первісне господарство, а разом з ним і родова організація суспільства. На початковому ступені первіснообщинного ладу всі члени роду брали участь в ігрових змагальних діях, що відображали основні трудові процеси. Ігрові дії були важливим засобом трудового виховання й одночасно з цим – засобом фізичного виховання. Ніяких спеціальних пристосувань для ігор не було. Гравці користувалися тими ж предметами (знаряддями), що використовували в праці. У деяких народів до XIX ст. збереглося багато ігор, що зародилися в умовах раннього первіснообщинного ладу. Наприклад, у мансі, ханте і нанайців збереглася гра у ведмедя. У ній учасники бігають, стріляють з луків, борються з ведмедем і т.д. У слов'ян же тривалий час існували такі ігри, як «льон», «просо», «город», «мак», «капуста», «ріпа», «гуси-лебеді», «кішки-мишки», «шуліка» і т.д.

У колективній праці й побуті вдосконалювалися мова й мислення людей. В іграх вони стали вже переходити від простого копіювання технічних прийомів трудових процесів до творчого узагальнення реальної дійсності. Поступово абстрагувалася тематика ігор і рухів граючих. З'явилися штучні предмети (знаряддя) для ігор (м'ячі, бабки, кулі, свайки, цурки, ключки, ракетки і т.п.). Стали обладнуватися й спеціальні майданчики для змагальних ігор. Абстрагування тематики змагальних ігор, поява штучних ігрових знарядь і спеціальних майданчиків для ігор уже свідчать про виділення змагальних ігор у відносно самостійну галузь суспільно корисної діяльності – фізичну культуру. У цей час виникають регулярні загальнонародні свята з визначеним у кожного народу ритуалом їхнього проведення. Основним змістом свят були танці, колективні змагальні ігри, єдиноборства. Останні стали засобом підготовки людей не тільки до трудової, але й бойової діяльності. Збільшення народонаселення й розвиток скотарства іноді приводили родово-племінні групи до боротьби за пасовища і

місця для полювання. Потрібно було вміти не тільки працювати, але й боротися за кращі природні угіддя.

Теорія магії, культу, релігійних уявлень. Із виникненням релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувались із релігійними обрядами. Так з'явилися культові танці, ігри. Важливу роль у цьому відіграла також свідомість древньої людини, її духовний світ. Полювання й інші життєво важливі заняття вимагали уважного, свідомого до себе ставлення, а також певного рівня розвитку цілого ряду вмінь і навичок. Часто, перед тим, як відправитися на полювання, людина зображувала на скалі чи землі ту тварину, на яку вона передбачала полювати, й наносила по зображенню удари чи стріляла по ньому з лука. Здійснюючи магичні дії, людина водночас загартовувала свою волю, виробляла точність ока і влучність руки, набувала навички, необхідні в реальному полюванні. Розвиток мислення, свідомості первісної людини став суб'єктивною передумовою виникнення фізичного виховання в суспільстві [105].

Теорія зайвої енергії. Людина – істота соціально-біологічна з властивою їй руховою активністю. Рухова діяльність людини призводить до вправління її органів. Дослідник «Нарисах історії первісної культури», відзначаючи прагнення людини до руху, пише: «...увечері, відпочивши від втоми трудового дня, первісна людина відчуває природну фізіологічну потребу розім'яти свої члени... Фізкультурно-тренувальний чи своєрідний емоційно збудливий характер мають поширені мисливські та військові танці, які виконуються перед відправленням на полювання або в похід» [11]. Людина – істота не лише соціальна, але й природно-біологічна. Вона не успадковує види діяльності, але біологічні можливості їх засвоєння можуть передаватися у спадок. Людина з народження наділена у вигляді задатків природними життєвими силами, які можуть бути розвинені за допомогою фізичних вправ. Саме тому біологічною передумовою, природною основою появи фізичних вправ вважається природна потреба у вправлянні органів, необхідному для їх повноцінної життєдіяльності.

Можливо сучасний методологічний інструментарій, вивчення уже наявних історичних та інших наукових джерел дозволяє певною мірою сформулювати відмінні висновки про розвиток фізичної культури і спорту.

Виключно лише ХХ століття ознаменувалося створенням низки міжнародних спортивних організацій, асоціацій глобального, регіонального й локального рівнів. Інший рівень свідомості населення та уявлень про здоровий спосіб життя, збереження здоров'я і генофонду нації. Також суттєво відрізняються можливості й ресурси держав у підтриманні розвитку фізичної культури і спорту.

При цьому особливу увагу варто також звернути на формування внутрішнього законодавства, вдосконалення якого відбувається у зв'язку зі стрімким розвитком здорової фізичної активності людей, наданням професійних спортивних послуг, виробленням та споживанням спортивної продукції.

Таким чином, можемо дійти висновків, що фізична культура і спорт, фізичне виховання й спортивна діяльність пройшли доволі значний шлях свого становлення та еволюції, зазнаючи при цьому як злетів, так і падінь, а сучасний етап розвитку ознаменувався вдосконаленням їх теоретичних і правових основ.

Засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, як доведено вище, є об'єктом тривалих наукових пошуків, які досліджуються з часу виникнення перших у світі держав і тому потребують виваженої методології. Слід погодитись із вченими-практиками, які наголошують, що питання методології є одними із найскладніших у юридичній науці. Саме тому є логічним, що вибір методологічного інструментарію має забезпечити системне вивчення конституційно-правових засад державної політики в сфері фізичної культури і спорту.

Важливим також є розуміння категорії «методологія», що є похідним від терміна «метод», який, у свою чергу, походить від грецького слова «μέθοδος», що означає «шлях пізнання» [110, с. 69]. При цьому сукупність

методів не є самодостатнім джерелом знань. Як зазначають вчені «Методи не дають самі по собі знання, не забезпечують успіх проведених робіт. Методи, по-суті, це лише прийоми або засоби, які має використовувати думка; і вірне застосування й дія цих інструментів надзвичайно важливе: воно убезпечує від помилок, веде прямо до пошуку істини і напрацьовує наукову достовірність» [110]. Відстоюємо думку, що методологія спонукає до раціонального, зрозумілого й контрольованого пошуку відповідей на питання, які є актуальними й важливими для науки і практики. Одним із визначальних завдань у цьому підрозділі роботи є відповідь на питання, що слід розуміти під методологією сучасних правових досліджень і яку сукупність методів обрати та в якій послідовності їх застосовувати для найповнішого пізнання засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту? Метод наукового пізнання, у загальному розумінні, це – виокремлений із поміж інших методів, конкретний універсальний прийом чи спосіб пізнавальної діяльності вченого. Науковці аргументовано стверджують, що сучасним науковим пошукам характерна багатоманітність у виборі методів пізнання. Засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту можуть бути раціонально та глибоко досліджені тільки за допомогою системи взаємозумовлених і взаємопов'язаних ієрархічними (вертикальними) й горизонтальними зв'язками методів. Такі системи методів отримали в науці назву «методологія» [49, с. 80].

Слід зазначити, що правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту можуть бути раціонально та глибоко досліджені тільки за допомогою системи взаємозумовлених і взаємопов'язаних ієрархічними (вертикальними) й горизонтальними зв'язками методів. Зроблено висновок, що в науці конституційного права не існує універсальних методологій і чітко упорядкованих вимог їхнього застосування. Тому методологія науки є, в першу чергу, вченням про методи пізнання правової дійсності, а також завдання й функції цих методів, їх взаємозв'язки, стратегію й тактику їхнього застосування вченим. У

магістерській роботі пріоритетними постали такі методи наукового пізнання, як: діалектичний, історичний, системний, компаративний, тощо.

Висновки до розділу 1

1. Наголошується на тому, що феномен сфери фізичної культури і спорту є предметом дослідження не лише науки фізичного виховання і спорту, філософії, політології, але й історії, державного управління.

2. На основі праць українських та зарубіжних науковців, які досліджували окремі аспекти державної політики у сфері фізичної культури і спорту, автор дійшов висновку про міждисциплінарну природу й сутність сфери фізичної культури і спорту. Сучасний стан наукового дослідження не створює комплексного уявлення про засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

3. В українській науці з часу проголошення незалежності почалося формування сучасних європейських поглядів на організацію сфери фізичної культури і спорту. Різні аспекти цього питання висвітлили українські та зарубіжні вчені науки фізичного виховання і спорту.

4. Доведено, що поняття «фізична культура» з'явилося наприкінці XVIII – початку XIX століть у слов'янських народів, в інших країнах використовують переважно поняття «фізичне виховання». У свою чергу, термін «спорт» з'явився у кінці XIX століття і походить від французького «de sportale» і спочатку означав «гра», «розвага», «марна витрата часу на дозвіллі».

5. Досліджуючи генезу формування і закріплення засад державної політики у сфері фізичної культур і спорту, сформульовано висновок, що цей процес має динамічний характер, знаходиться у постійному розвитку, чому сприяє поява нових видів спорту, потреба здорового образу життя, забезпечення і гарантування прав і свобод людини у цій сфері. Встановлено, що недостатньо формально визнати і закріпити засади

державної політики у сфері фізичної культури і спорту, є необхідним їх реальне впровадження в організацію та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні.

6. Аргументовано, що на різних історичних етапах розвитку людства спортивна діяльність активно використовувалася як засіб вирішення конфліктів та міжусобиць як на локальному, так і державному рівнях. Для прикладу наводиться історія Олімпійських ігор (Стародавня Греція), кулачних боїв (за часів Русі), гладіаторських боїв (часи Римської імперії), бойових мистецтв (Стародавній Китай), які з часом лише удосконалювались, створюючи позитивний імідж держави (правителя) та стимулюючи фізичний і здоровий розвиток людини.

7. В результаті аналізу показано, що методологія дослідження правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту є комплексною системою взаємозалежних світоглядних методологічних підходів, методів і прийомів пізнання сутності та змісту державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також засад її утвердження та розвитку, з урахуванням міжнародних стандартів, національної практики та відповідного закордонного досвіду.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОННИХ КРАЇНАХ

2.1 Правове регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні

В сучасних умовах розвитку демократичного суспільства, закріплених на конституційному рівні інтеграційних процесів до цінностей Європейського Союзу, зовнішніх викликів, зокрема агресія Російської федерації, анексія Автономної Республіки Крим наша Україна робить кроки до створення й упровадження цілісної концепції соціально-економічного розвитку, реформування економіки, створення ефективної й продуманої фінансово- бюджетної системи. Не потребує додаткової аргументації висновок, що радикальні й системні зміни в механізмі державного управління об'єктивно призводять до зрушень у соціально-культурній сфері, складовою частиною якої є фізична культура і спорт. Беручи до уваги сучасний розподіл сфери фізичної культури і спорту на два сегменти: професійний спорт (спорт вищих досягнень) і масова фізична культура і спорт, необхідно на рівні законодавства чітко окреслити завдання держави, її органів та посадових осіб щодо їх розвитку. Слід також окреслити на законодавчому рівні сферу відповідальності у сфері розвитку фізичної культури і спорту між державними органами та інституціями місцевого самоврядування.

Конституція України від 28 червня 1996 року у ст. 24 закріпила принцип рівності конституційних прав людини, що включає відсутність привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [41]. Такими чином, конституційне право людини займатися фізичною культурою

та спортом є гарантованим. Для реалізації й гарантування зазначеного права людини мають бути створені відповідні умови і передбачено достатнє фінансування. Також на державу покладається створення умов для правового захисту інтересів людини й громадянина у сфері фізичної культури і спорту, розвиток фізкультурно- спортивної індустрії та інфраструктури. Погоджуємось із позицією М. Котенка, що держава має заохочувати прагнення громадян зміцнювати своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя [48, с. 12].

Відповідно до положень діючого законодавства держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики, забезпечує створення спеціалізованих державних органів та засад їх функціонування, гарантування права людини й громадянина на заняття фізичною культурою та спортом. Також саме держава визначає пріоритети у розвитку фізичної культури і спорту вищих досягнень [64, с. 96].

Основним джерелом законодавства України про фізичну культуру і спорт, як і багатьох держав сучасного світу, є Конституція України, яка містить норми, що стосуються фізкультурно-спортивних відносин, спортивного права:

п. 1 ст. 3 (людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю);

п. 1 ст. 9 (чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України);

п. 4 ст. 13 (держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом, у тому числі й іноземні).

Значна частина положень розділу II – права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Особливо звернемо увагу на абз. 3 ст. 49, де зазначено: «держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [41].

У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту (у розділі I), затвердженій Указом Президента України від 28 вересня 2004 р., зазначено, що «спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави» [92].

Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р., закріпила мету державного регулювання в галузі спорту як залучення широких верств населення до масового спорту, популяризації здорового способу життя та фізичної реабілітації; максимальної реалізації здібностей обдарованої молоді у дитячо-юнацькому, резервному спорті, спорті вищих досягнень та виховання її в дусі олімпізму [43].

Метою Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115, є визначення провідної ролі фізичної культури і спорту як важливого фактора здорового способу життя, профілактики захворювань, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві [17].

Профільним Законом України «Про фізичну культуру і спорт» 1993 р. виокремлено напрями фізичної культури та спорту. Тут закріплені такі напрями фізичної культури: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація. Тобто масовий спорт (спорт для всіх) – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я.

Можна зробити висновок, що фізична культура та спорт тісно

переплітаються, оскільки масовий спорт визначено одним із напрямів фізичної культури. Важко чітко розмежувати суб'єкти фізкультурної і спортивної діяльності тощо.

У свою чергу, передбачено безпосередньо такі напрями спорту:

– дитячий спорт – забезпечує ознайомлення дітей із видами спорту та виявлення їх здібностей до подальших занять спортом;

– дитячо-юнацький спорт – забезпечує залучення дітей до занять певним видом спорту для здійснення їх спортивної спеціалізації та забезпечення умов для переходу до резервного спорту;

– спорт вищих досягнень – забезпечує залучення спортсменів із резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівнів;

– професійний спорт;

– комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку;

– олімпійський спорт – пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з олімпійських видів спорту та підготовкою спортсменів до цих змагань;

– неолімпійський спорт – пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з неолімпійських видів спорту й підготовкою спортсменів до цих змагань;

– службово-прикладний та військово-прикладний спорт – пов'язаний з виконанням військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб своїх службових обов'язків;

– спорт осіб з інвалідністю – пов'язаний з організацією та

проведенням спортивних змагань з видів спорту осіб з інвалідністю та підготовкою спортсменів до цих змагань [98].

Крім того, одними із напрямів спорту згідно з Законом України «Про фізичну культуру і спорт» є резервний спорт і спорт ветеранів. Однак у законодавстві не міститься визначення цих понять. Цей нормативно-правовий акт є динамічним, хоча недосконалим. Так, протягом 2017–2019 рр. було внесено низку змін і доповнень до цього документу. Наприклад, стосовно започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту; придбання, зберігання, перевезення й використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів тощо [82,83].

Ще 2000 р було прийнято Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», що забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на розвиток олімпійського та паралімпійського рухів в Україні, гарантує державну підтримку його учасникам. Метою Закону є сприяння створенню передумов для успішної підготовки та участі членів збірних команд України в олімпійських, параолімпійських іграх, вихованню молоді засобами спорту в дусі олімпізму, залученню населення до здорового способу життя, зростанню міжнародного авторитету держави [94].

З того часу його неодноразово було модернізовано, а відповідні положення отримали продовження й деталізацію на рівні підзаконних актів. Це, зокрема, Указ Президента України про створення умов для подальшого розвитку паралімпійського і дефлімпійського руху в Україні. Ним передбачено заснування 100 стипендій Президента України для дітей з інвалідністю, які мають високі досягнення у всеукраїнських спортивних змаганнях, з метою сприяння розвитку їх спортивних досягнень. Кабінету Міністрів України доручено: збільшення до 400 кількість стипендій Президента України для видатних спортсменів з паралімпійських і дефлімпійських видів спорту та їх тренерів; передбачено забезпечення

відповідних видатків для їх реалізації, створення фізкультурно-спортивних і реабілітаційних об'єктів Національного комітету спорту інвалідів України, вдосконалення нормативної бази щодо діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл з метою запровадження в них інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами тощо [95].

Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Положення про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, затвердженого Указом Президента України від 18.08.2005 № 1176, затверджено перелік видів спорту, визнаних в Україні. Даний перелік регламентований Наказом Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України № 261 від 07.02.2001 р. Тут передбачено такі групи:

1) олімпійські види спорту, а саме:

– літні олімпійські види спорту – бадмінтон, баскетбол, бокс, боротьба вільна, дзюдо, кінний спорт, легка атлетика, плавання, теніс, теніс настільний, тхеквондо, фехтування, футбол, хокей на траві тощо;

– зимові олімпійські види спорту – біатлон, гірськолижний спорт, ковзанярський спорт, лижні гонки, санний спорт, сноуборд, фігурне катання на ковзанах, фрістайл, хокей з шайбою, шорт-трек;

2) види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор – акробатичний рок-н-рол, альпінізм, американський футбол, айкідо, бодібілдинг, боулінг, більярдний спорт, боротьба самбо, велоспорт, гирьовий спорт, гольф, джиу-джитсу, карате, кікбоксинг, козацький двобій, пауерліфтинг, пейнтбол, регбі, рукопашний бій, риболовний спорт, скелелазіння, спортивна аеробіка, спортивна акробатика, спортивне орієнтування, спортивні танці, спелеологія, спортивний туризм, сумо, ушу, фітнес, футзал, шахи, шашки, перетягування канату, боротьба на поясах, богатирське багатоборство;

3) спортивно-технічні й прикладні види спорту – авіамоделльний, автомобільний, автомоделльний, вертолітний, водно-моторний, голубиний,

дельтапланерний, картинг, літаковий спорт, мотоциклетний, мотобол, парашутний спорт, повітроплавальний, пожежно-прикладний, підводний, ракетно модельний, радіоспорт, спорт із собаками, надлегких літальних апаратів, судномодельний спорт;

4) види спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку, спортивно-технічні й прикладні види спорту – бадмінтон, баскетбол, баскетбол у візках, боротьба вільна, біатлон, більярдний спорт, волейбол, волейбол сидячий, вітрильний спорт, гімнастика спортивна, гімнастика художня, дзюдо, легка атлетика, лижні гонки, плавання, пауерліфтинг, ролінгбол, спортивне орієнтування, стрільба з лука, софтбол, теніс на візках, теніс настільний, футбол, фехтування, хокей на траві, шашки, шахи, спортивні танці на візках [93].

Нормативно закріплено класифікацію – олімпійські види спорту (літні та зимові); види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор; спортивно-технічні й прикладні види спорту; види спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку, спортивно-технічні й прикладні види спорту.

Також законодавчо затверджено Ліцензійні умови провадження фізкультурно-оздоровчої, спортивної діяльності організації та проведення спортивних занять професіоналів і любителів спорту, діяльності з підготовки спортсменів до змагань з різних видів спорту, визнаних в Україні [87].

На думку автора, для розв'язання проблем правового регулювання спорту, його видів, спортивної діяльності, захисту спортивних прав особливо важливе значення відводиться суб'єктам спортивної діяльності (фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту) й суб'єктам сфери фізичної культури і спорту. До складу останніх входять фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади. Отже, варто детально розглянути повноваження зазначених органів та ефективність їх

функціонування, рівень та якість забезпечення спортивних прав людини і громадянина. Особливо значущою є роль місцевих і регіональних органів влади, які розташовані найближче до конкретної людини, територіальної громади, спортивної організації.

На жаль, законодавство України не містить чіткого визначення спортивної організації, цілковито не відображає завдань, функцій, прав, обов'язків такої структури. Відсутня науково обґрунтована класифікація спортивних організацій, не розроблено теоретичної платформи їх розмежування з іншими юридичними особами. Водночас зацікавленість до проблеми організаційного забезпечення спортивної діяльності, пошуку оптимальних механізмів взаємодії держави та спортивних товариств сьогодні зростає. До законодавчої роботи долучаються не лише науковці, а й практики – спільними зусиллями вони намагаються сформувати сучасну модель спортивного права в українській юриспруденції [76, с. 12].

Роль, яку в сучасному соціумі відіграє спорт, обсяг і спектр проблем правового регулювання, ускладнення його структури, розширення функцій і т.д., зумовили потребу формування нової самостійної комплексної галузі права

– спортивного, яка б гармонізувала розрізнений, але величезний за обсягом масив нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту [8, с. 2]. Також слід наголосити на відсутності однозначної позиції про місце спортивного права в сучасній системі права України.

На це питання відповіді не дає ані Конституція України, ані інші нормативно-правові акти. Тому видається, що дане завдання покладається на наукову спільноту та громадських активістів, власне спортивні організації та уповноважені органи влади.

Першочерговим завданням є виокремлення проблеми співвідношення понять «спорт» і «фізична культура». Внаслідок цього можна визначити напрями та межі впливу, предмет правового регулювання спортивного права як галузі права та законодавства. Підходи до розуміння спорту визначаються

з допомогою загального терміна «сфера діяльності», тобто сукупність суспільних відносин, на протигагу фізичній культурі – як «складнику культури». Культура може входити до предмета правового регулювання лише частково. Тому доцільним є виокремлення власне спортивного права, а не фізкультурно- спортивного права. Предмет спортивного права становлять суспільні відносини, які формуються, функціонують, розвиваються і складаються у сфері спорту з приводу участі у спортивних змаганнях та підготовки до них, врегульовані нормами права. Тобто йдеться про спортивні правовідносини.

Також у контексті дослідження слід приділити увагу й подальшому вивченню статусу суб'єктів спортивної діяльності, спортивним відносинам, спортивній безпеці, спортивним спорам і так далі. Важливим є й аналіз співвідношення згаданих категорій з іншими однорідними чи аналогічними, суміжними категоріями [74, с. 6].

Виходячи з того, що на конституційному рівні в Україні регламентовано, що життя і здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю у державі, можна зробити ряд висновків.

По-перше, фізична культура і спорт є одним із способів їх гарантування, зміцнення здоров'я людини і нації загалом. Це зумовлює формування й реалізацію консолідованої, науково обґрунтованої, системної державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

По-друге, в Україні на законодавчому рівні регламентовано основний поняттєво-категорійний апарат у цій сфері, зокрема поняття спорту, його напрямів і видів, засад спортивної діяльності, статусу її суб'єктів. Спорт можна визначити як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них. Це – органічна частина фізичної культури, один із важливих засобів сучасного міжнародного культурного обміну. Загалом з'ясування сутності, природи і значення

основоположних категорій у сфері спорту, подальше їх вивчення й аналіз співвідношення, визначення методологічного інструментарію спортивного права дозволять забезпечити належне функціонування суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності, послідовну правотворчу та правозастосовну діяльність, сприятиме подальшій уніфікації стандартів у даній сфері.

По-третє, систему нормативно-правового регулювання спорту та його видів в Україні складають закони України «Про фізичну культуру і спорт», «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, накази Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту тощо.

По-четверте, на державу покладено завдання дбати про розвиток фізичної культури і спорту, що передбачає не лише регулювання, а й своєчасне удосконалення існуючих нормативно-правових актів у цій сфері, забезпечення механізмів їх правореалізації, застосування як особливої форми реалізації, гарантій захисту тощо.

По-п'яте, потребують підвищення фізичне виховання, свідомість населення, рухова активність, правова культура суб'єктів спортивних відносин, відповідальність за власне здоров'я і культуру. Здорова людина і нація, на наше переконання, здатні розбудувати сучасне суспільство й державу. Тобто взаємними є зобов'язання людини, суспільства і держави у досліджуваній сфері, де успіхів можна досягти як шляхом фізично-рухової активності, правозастосовної практики, за участі владних інституцій, громадськості та безпосередніх учасників спортивної діяльності [74, с. 7].

Правове регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту має розвиватися з урахуванням положень Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, затвердженій Указом Президента від 28 вересня 2004 року. У ній зазначено, що «спорт сприяє досягненню

фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формуванню патріотичних почуттів у громадян та позитивному міжнародному іміджу держави». Також утвердження цінностей фізичної культури і спорту сприятиме популяризації здорового способу життя, профілактики захворювань, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини тощо. Наголошено, що Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року є динамічним, до якого внесено понад двадцять змін і доповнень. Наприклад, стосовно започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту; придбання, зберігання, перевезення й використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ і стендів тощо.

2.2. Досвід закордонних країн у правовому регулюванні сфери фізичної культури і спорту

Напрямок дослідження зумовлює проведення аналізу правових актів з метою з'ясування специфіки регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту в державах світу.

Наприклад, згідно з положеннями ст. 52 Конституції Республіки Болгарії «Громадяни мають право на медичне страхування, гарантуючи їм доступну медичну допомогу, а також безкоштовне використання медичної допомоги за умов і в порядку, встановлених законом. Охорона здоров'я громадян фінансується з державного бюджету, від роботодавців, від особистих і колективних страхових внесків, а також з інших джерел за умов і порядку, визначених законом. Держава захищає здоров'я громадян і сприяє розвитку спорту та туризму. Ніхто не може бути підданий лікуванню та санітарним заходам, крім випадків, передбачених законом. Держава контролює всі медичні заклади, а також виробництво лікарських засобів, біопрепаратів, медичного обладнання та торгівлі ними» [33].

Також у ст. 53 Конституції Литовської Республіки зазначено, що «Держава піклується про здоров'я людей і гарантує медичну допомогу та послуги людині у разі захворювання. Законом встановлюється порядок надання громадянам безкоштовної медичної допомоги в державних лікувальних закладах. Держава заохочує фізичну культуру суспільства і створює сприятливі умови для спорту. Держава та кожна особа зобов'язані охороняти навколишнє середовище від шкідливого впливу» [119].

Ч. 1–2 ст. 64 «Охорона здоров'я» Глави I Конституції Португальської Республіки передбачає, що кожен має право на охорону здоров'я і зобов'язаний його зберігати і зміцнювати. Право на охорону здоров'я реалізується: 1) через універсальну загальнонаціональну службу охорони здоров'я і, беручи до уваги матеріальний та соціальний стан громадян, в основному на безкоштовній основі; 2) шляхом створення економічних, соціальних, культурних та екологічних умов, що забезпечують захист дітей, молоді та людей похилого віку, і шляхом систематичного поліпшення умов життя і праці, сприяння фізичній культурі і спорту в навчальних закладах та суспільстві в цілому, а також шляхом розвитку санітарної освіти і практики здорового способу життя [116].

У свою чергу, глава третя «Керівні принципи соціальної та економічної політики» Конституції Королівства Іспанії в ч. 1 ст. 43 регламентує, що державою «визнається право на охорону здоров'я». В ч. 2 ст. 43 Конституції йдеться про те, що органи державної влади зобов'язані організовувати та охороняти здоров'я населення за допомогою профілактичних заходів та необхідних послуг та пільг. Закон встановлює відповідні права й обов'язки кожного, хто відповідає за здійснення цих функцій. Державні органи сприяють медичній освіті, розвитку фізичного виховання і спорту, також заохочують правильну організацію дозвілля (ч. 3 ст. 43 Конституції) [114].

Спорт є під захистом і верховним наглядом держави відповідно до ч. 9 ст. 16 «Освіта, мистецтво, наука» Конституції Грецької Республіки.

Держава дотує й контролює будь-які спортивні об'єднання, як це визначено законом. Закон також передбачає виплату допомоги, що надається кожному дотованому об'єднанню відповідно до призначення [34].

Статтею 47 Конституції Республіки Македонії визначено, що: «Свобода наукової, художньої та інших видів творчості гарантується. А також гарантуються права, що впливають з наукового мистецтва або іншої інтелектуальної праці. Республіка заохочує, допомагає і захищає розвиток науки, мистецтва і культури. Республіка заохочує і підтримує науково-технічний розвиток, заохочує і підтримує технічну культуру і спорт» [38].

Конституція Республіки Хорватії в ст. 69 гарантує «Свободу наукової, культурної та художньої творчості. Держава заохочує і сприяє розвитку науки, культури і мистецтва. Держава захищає наукові, культурні та мистецькі активи як духовні національні цінності. Гарантується захист моральних і матеріальних прав, що впливають з наукової, культурної, художньої, інтелектуальної та іншої творчості. Держава заохочує і допомагає піклуватися про фізичну культуру та спорт» [42].

Конституція Швейцарської Конфедерації в ст. 68 «Спорт» гарантує, що «Конфедерація сприяє розвитку спорту, спортивній підготовці. Вона керує спортивними школами. Вона може приймати закони щодо молодіжного спорту та визначати фізичне виховання в школах обов'язковим»[113].

Тим не менше, в ст. 111 Конституції Латвійської Республіки сформульовано, що держава захищає здоров'я людей і гарантує кожному мінімум медичної допомоги [118].

Так само і в Конституції Естонської Республіки в ст. 28 гарантовано право кожного на охорону свого здоров'я, однак відсутня пряма вказівка на забезпечення фізичної культури та спорту [37].

А в Конституції Республіки Словенія лише в ст. 51 міститься право на охорону здоров'я, що полягає в наступному: «Кожна особа має право на охорону здоров'я відповідно до чинного законодавства. Права на державне

фінансування охорони здоров'я регулюються законом. Жодна особа не може бути змушена пройти лікування, за винятком випадків, передбачених законом».

Основний закон Федеративної Республіки Німеччини також не містить норм, що врегульовують суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту. Створення та забезпечення належних умов розвитку фізичної культури і спорту в ФРН, відповідно до Конституції (ст. 30) та федеративної форми правління країни є прерогативою Земель. Уряди німецьких Земель реалізують прагматичну і ефективну співпрацю з федеральним урядом і національними спортивними організаціями та асоціаціями, а також містами, громадами і комунами. На сьогодні їх 16. У ФРН відсутній федеральний модельний закон про управління спортом. Тому використовуються різноманітні практики в процесі організації та управління сферою розвитком фізичної культури і спорту. Так, сфера спорту може бути віднесена до різних структурних елементів місцевої адміністрації. Так, у ряді Земель, зокрема Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія та ін., за розвиток спорту відповідають міністерства у справах культури; в Баварії, Бранденбурзі та Гессені – міністерства у справах освіти, науки і мистецтва, з питань освіти і спорту, у Тюрінгії – Міністерство з соціальних питань і охорони здоров'я, в Рейнланд Пфальц – Міністерство внутрішніх справ, в землях Бремен і Гамбург – керівники з питань внутрішніх справ. Також у ч. 5 ст. 6 Конституції ФРН існує засада про позашлюбних дітей, яким законом забезпечуються умови для фізичного і духовного розвитку, а також становище в суспільстві нарівні з дітьми, народженими в шлюбі [117].

Так само в ст. 42 «Освіта» Конституції Республіки Ірландії держава підтверджує, що першим і природним вихователем дитини є Сім'я, і гарантує повагу до невід'ємного права й обов'язку батьків відповідно до їх спроможності забезпечувати своїм дітям релігійне і моральне, інтелектуальне, фізичне і соціальне виховання [115].

Досліджуючи Конституцію Грузії від 24 серпня 1995 року, слід

зауважити, що ст. 5 Соціальна держава була доповнена 23 березня 2018 року рядом положень, включаючи і конституційні засади розвитку спорту. Так, п. 7 закріплює «Держава турбується про розвиток спорту, утвердження здорового способу життя, фізичному вихованні дітей та молоді і їх заохочення в спорт» [36].

Конституція Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. є особливою у частині закріплення прав людини. Так, в ній відсутній, як у «традиційних» конституціях держав світу, розділ про права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Це можна пояснити тим, що Конституція складається, фактично із двох конституційних актів: власне, Конституції, і Хартії основних прав і свобод від 9 січня 1991 р., яка є складовою частиною Конституції відповідно до ст. 3 [111, с. 382].

При вивченні конституцій Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 року [34], Республіки Узбекистан від 8 грудня 1992 року [39] згадок на державну політику розвитку фізичної культури і спорту безпосередньо на рівні основного закону не простежується. Питання розвитку спорту для вказаних країн є пріоритетним, однак його регулювання відбувається на законодавчому рівні.

Вважаємо важливим вивчити конституційне регулювання сфери фізичної культури і спорту в Конституції Турецької Республіки від 7 листопада 1982 року. Так, розділ IX присвячений закріплення засад державної політики щодо молоді і спорту, зокрема ст. 59 закріплює положення, що «Держава застосовує заходи щодо розвитку фізичного та розумового здоров'я турецьких громадян будь-якого віку і сприяє розповсюдженню спортивних змагань у суспільстві. Держава підтримує видатних спортсменів». Відстоюємо позицію, що і в Конституції України має бути закріплена норма про підтримку видатних українських спортсменів. Беручи до уваги вагу спортсменів в сучасному світі, саме через видатних і знаних спортсменів ідентифікують державу. Для України це питання є актуальним і значущим, саме презентація наших успіхів на світовій арені.

Як бачимо, у переважній більшості країн Європи на конституційному рівні розвиток фізичної культури та спорту визначається як одна з передумов реалізації, гарантування здійснення права на охорону здоров'я, медичного обслуговування чи медичної допомоги. На наше переконання, чіткіші завдання визначені на конституційному рівні в Україні, оскільки тут передбачено, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Поряд з цим, спостерігається інша тенденція, де конституційними нормами гарантується сприяння розвитку спорту, зокрема спортивній підготовці, фізичному вихованню чи фізичному розвитку (наприклад, Швейцарська Конфедерація, Республіки Ірландія тощо) [73, с. 48].

Отже, аналіз джерел правового регулювання фізичної культури і спорту, розвитку і забезпечення прав людини у даній сфері в країнах Європи засвідчує можливість виокремлення таких підходів:

1) розгляд їх у контексті соціальних прав людини і громадянина, відповідних завдань держави (Республіка Болгарія, Литовська Республіка, Португальська Республіка, Королівство Іспанія);

2) віднесення до групи культурних прав людини і громадянина (Грецька Республіка, Республіка Македонія, Республіка Хорватія);

3) розгляд як самостійної групи прав людини і громадянина (Угорщина, Швейцарська Конфедерація);

4) визначення загальних засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту або взагалі відсутність згадки про дану сферу на конституційно-правовому рівні регулювання [30, с. 12].

Очевидним є звернення уваги до зарубіжного й міжнародно-правового досвіду правового регулювання питань забезпечення розвитку фізичної культури і спорту поряд зі здоровим способом життя і благополуччям населення. Їх включено до цілей сталого розвитку, стратегій діяльності міжнародних організацій. Однак по-різному здійснюється регулювання сфери фізичної культури і спорту в окремих державах, регламентовані

відповідні гарантії забезпечення і реалізації. У більшості країн Європи, в тому числі в Україні, обов'язок піклування про громадян у сфері фізичної культури і спорту покладений на державу, що напряму передбачено в Основному Законі та відображено в низці галузевих нормативно-правових актів [71, с. 183].

Дослідження тенденцій вдосконалення й закономірності конституційно- правового регулювання фізичної культури і спорту, розвитку та забезпечення прав людини в зарубіжних країнах, а саме: Республіка Болгарія, Республіка Вірменія, Литовська Республіка, Португальська Республіка, Королівство Іспанія, Грецька Республіка, Республіка Македонія, Республіка Таджикистан, Республіка Хорватія, Угорщина, Швейцарська Конфедерація, Азербайджанська Республіка, Республіка Узбекистан та ін. сприятимуть виробленню прогнозованої та реалістичної програми реформи даної сфери в Україні.

Що стосується інших держав, то питання розвитку фізичної культури та спорту не завжди безпосередньо врегульовано конституцією, іноді закріплюється в контексті права на охорону здоров'я, медичну допомогу, тобто соціальних прав, а в ряді випадків у контексті права на освіту, передбачаючи права на фізичне виховання, фізичну культуру, тобто культурних прав людини.

Так само різняться повноваження відповідних органів публічної влади у даній сфері, у тому числі закріплені на рівні конституцій чи інших нормативно- правових актів. На наше переконання, у цьому підкреслюється самобутність конституційно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, її специфіка та потреба подальшого ґрунтовного вивчення, зокрема стосовно спеціального галузевого чи відомчого нормативно-правового регулювання, гарантій реалізації та захисту відповідних прав і свобод людини й громадянина.

Висновки до розділу 2

1. Радикальні і системні зміни в державному управлінні об'єктивно ведуть до зрушень у соціально-культурній сфері, складовою частиною якої є фізична культура і спорт. Доведено, що сучасний розподіл сфери фізичної культури і спорту на два сегменти: професійний спорт (спорт вищих досягнень) і масова фізична культура і спорт, потребує на рівні законодавства чіткого закріплення завдань держави, її органів та посадових осіб щодо його розвитку. Наголошено на необхідності нормативно окреслити сферу відповідальності у сфері розвитку фізичної культури і спорту між державними органами та інституціями місцевого самоврядування.

На конституційному рівні гарантується право людини займатися фізичною культурою та спортом, при цьому на державу покладається обов'язок створення умов для правового захисту інтересів людини і громадянина у сфері фізичної культури і спорту, вдосконалення фізкультурно-спортивної індустрії та інфраструктури.

2. Робиться висновок, що правове регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту має розвиватись з врахуванням положень Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, затвердженій Указом Президента від 28 вересня 2004 року, в якій зазначено, що «спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави». Також утвердження цінностей фізичної культури і спорту сприятиме популяризації здорового способу життя, профілактики захворювань, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини тощо. Підкреслюється, що Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року є динамічним, до якого внесено понад двадцять змін і доповнень, наприклад, стосовно започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту; придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів тощо.

Встановлено нормативне закріплення класифікацій спорту: олімпійські види спорту (літні та зимові); види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор; спортивно-технічні і прикладні види спорту; види спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку, спортивно-технічні і прикладні види спорту. Констатується, що для розв'язання проблем правового регулювання спорту в Україні, його видів, спортивної діяльності, захисту спортивних прав особливо важливе значення відводиться суб'єктам спортивної діяльності (фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту) і суб'єктам сфери фізичної культури і спорту (фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади). Особливо значущою є роль місцевих і регіональних органів влади, які розташовані найближче до конкретної людини, територіальної громади, спортивної організації.

3. Аналіз джерел правового регулювання фізичної культури і спорту, розвитку і забезпечення прав людини у даній сфері в зарубіжних країнах засвідчує можливість виокремлення таких підходів:

1) розгляд їх у контексті соціальних прав людини і громадянина, відповідних завдань держави (Республіка Болгарія, Литовська Республіка, Португальська Республіка, Королівство Іспанія, Грузія);

2) віднесення до групи культурних прав людини і громадянина (Грецька Республіка, Республіка Македонія, Республіка Хорватія);

3) розгляд як самостійної групи прав людини і громадянина (Угорщина, Швейцарська Конфедерація);

4) визначення загальних засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту або взагалі відсутність згадки про дану сферу на конституційно-правовому рівні регулювання (Азербайджанська Республіка, Республіка Узбекистан).

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

3.1 Світові тенденції розвитку правового регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту

У країнах світу питанням формування й здійснення державної політики приділяється все більше уваги. Зарубіжний досвід розвитку конституційно- правового регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту свідчить, що ця сфера суспільних відносин все більше передається на місцевий децентралізований рівень. На сьогодні фізичною культурою і спортом у середньому в розвинених країнах світу займаються до 50% жителів. В Україні цей показник у рази менший. Це свідчить про складність і системність проблеми. Саме популяризація здорового способу життя є основою здорової нації та її майбутніх поколінь. Країни світу взяли на озброєння принцип субсидіарності при визначенні засад державної політики в сфері фізичної культури і спорту. Місцеві влади зацікавлені сприяти фізичній культурі. Для цього залучаються як власні ресурси, так і приватний бізнес.

Слід визнати, що в останні десятиріччя спостерігається динаміка збільшення тривалості життя людини, і не в останню чергу цьому сприяє продумана соціально орієнтовано державна політика.

Для України є вкрай необхідним проводити зміни в державній політиці, включаючи й сферу фізичної культури та спорту. І саме апробований ефективний досвід провідних країн світу може сприяти продуманій і реалістичній політиці нашої держави в цій сфері. Слід наголосити, що реформа має стосуватися всієї сфери фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, починаючи з фізичного виховання в садочках і школах, спорту для всіх та спорту вищих досягнень, враховуючи

професійний спорт. При цьому є складність у визначенні пріоритетів державної політики, що напряму впливає на розподіл фінансування. Всі підтримують будівництво спортивних майданчиків, спортивних споруд, басейнів, при цьому не завжди останні користуються достатнім попитом. Проблема не у спорудженні спортивних майданчиків чи споруд, а саме виробленні культури заняття спортом. З дитинства мають бути привиті навички до занять фізичною культурою. Все слід робити продумано, враховувати різноманітні ризики та наслідки. За часів існування Радянського Союзу заняття спортом стимулювалось як елемент потенційного захисту під час війни. На перше місце ставилось не формування здорової людини, а підготовка достойного захисника. Саме під таку мету й формувались окремі вправи під час занять фізичною культурою в школах, інших навчальних чи відпочинкових закладах.

Трансформаційні процеси українського суспільства відбуваються в період формування ціннісних орієнтирів та супроводжуються триваючою економічною й соціальною кризою. Україна задекларувала на конституційному рівні інноваційний шлях розвитку, що передбачає імплементацію цінностей Європейського Союзу і відповідно інтеграцію до згаданого міждержавного об'єднання.

Правові засади державної політики є важливим компонентом життєдіяльності суспільства, маючи значну кількість складових, які формують основи системи державного управління в Україні. Саме реалізація державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту повинна сприяти утвердженню прав і свобод людини й забезпечити існування здорової нації та соціальної стабільності.

Відстоюємо позицію, відповідно до якої державна політика у сфері фізичної культури і спорту повинна бути максимально стабільною, враховувати власну історичну сутність та сприймати апробовані міжнародні за зарубіжні практики у цій сфері. Лише за умови оптимального вибору моделі національного розвитку фізичної культури та спорту є реальним

позитивний розвиток суспільства, формування політики для всіх і з урахування інтересів різних громадян з різними потребами в занятті фізичною культурою та спортом.

Закріпивши на конституційному рівні засади державної політики в різних сферах, включаючи сферу фізичної культури і спорту, необхідною умовою її впровадження є наявність інституційного механізму реалізації. Саме комплексний підхід розкриття та реалізації конституційних засад державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту потребує наявності чіткої ієрархії, за якою здійснюється весь процес її втілення згори донизу. Вищі управлінські органи, що приймають рішення, передають (делегують) їх регіональними чи місцевим органам влади для виконання за встановленою ієрархією повноважень. Також слід передбачити можливість контролю за виконанням делегованих чи переданих повноважень, здійснювати аудит ефективності реалізації проектів і програм розвитку фізичної культури і спорту. Для реалізації державної політики у сфері, що досліджується, важливо досягти координації між різними суб'єктами, меншою мірою використовувати примус, а зосередити увагу саме на стимулюванні.

Світові тенденції юридичного закріплення державної політики свідчать, що її ефективність може бути досягнута лише за умови наявності повноцінної інструментарію, що має включати: ефективну систему різноманітних засобів для передавання рішень, наявність можливостей моніторингу виконання рішень, при потребі можливість коригування планів та заходів, залучення достатніх матеріально-фінансових і людських ресурсів, спроможність здійснити реальне оцінювання реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Особливістю в процесі формування та реалізації державної політики в посткомуністичних державах є те, що вона зосереджується переважно в руках вищої виконавчої та до певної міри законодавчої влад [16]. Саме зазначені інституції держави виступають ініціаторами розроблення й

упровадження новизни публічної політики, розподіляють необхідні ресурси, координують процес втілення політики у різних сферах, і, найбільш проблемна складова, самі оцінюють ефективність реалізації державної політики, тобто успішність своєї діяльності.

На основі вивчення зарубіжного досвіду закріплення конституційно-правових засад державної політики загалом, і політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту зокрема, слід відзначити, що одним надзвичайно важливим фактором для успіху реалізації такої публічної політики є чітке й однозначне формулювання її цілей. При формулюванні цілей державної політики недостатньо зафіксувати, на що вона орієнтована, – необхідно прописати очікувані результати від її здійснення, часові межі здійснення, контрольні терміни й динаміку інтенсивності її здійснення. Важливою умовою сприйняття державної політики українським суспільством є її публічність, визначення кола суб'єктів її реалізації, а також на кого спрямована політика, розуміли перспективи та згодні були підтримувати її. Також на міжнародному рівні вироблено правила, що прописують чіткі завдання, сутнісні цінності, критерії, територіальні та часові межі, а не загальні фрази чи декларації типу «соціально орієнтована політика», «людиноцентриська політика», «політика світових стандартів» тощо.

Особливістю реалізації конституційно-правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту є необхідність активної дії всіх учасників процесу, як державних, так і приватних. Державний механізм побудований так, що всі чекають команди і вказівки. Ініціатива може бути сприйнята негативно. Ці речі ускладнюють процес реформи і змін ставлення до засад державної політики. Саме наявність ефективних горизонтальних зв'язків у публічній площині суттєво збільшує її ефективність. Однак при реалізації державної політики ми ще спостерігаємо спілкування між представниками державної влади, без реального залучення представників громадянського суспільства. Одночасно це призводить до обмеження наявних ресурсів та інструментів здійснення політики лише тими, що є в

розпорядженні й використанні владних інституцій, хоча є потенціал використовувати сучасні розробки й технології приватного сектора. Також подібна політика знижує можливість об'єктивного оцінювання її результативності й підвищує ризик помилок у послідовності виконавчих дій та розподілі ресурсів, а також може призвести до помилок у реалізації наступних планів і завдань, розроблених для комплексного втілення державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Засади публічності, прозорості та гласності державної політики унеможливають фільтрацію інформації, дозованість при вирішенні різних питань, показати інформації під вигідним кутом зору. Тому є необхідність максимально надавати інформації про процес розроблення, реалізації, і контролю за реалізацією державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту.

Дослідження генези правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту доводять тезу, що ця політика є безперервною, тобто має початок, але не має кінця. Цей діалектичний процес здійснюється в рамках певної системи, що обслуговує реалізацію сфер державної політики, розвивається і трансформується разом з нею. Особливістю сучасного періоду державної політики у сфері фізичної культури і спорту є те, що все більше питань вирішуються на горизонтальному рівноправному рівні, тобто через координацію і взаємодію, а не підпорядкування й зобов'язання. Це є позитивом, доводить свою ефективність, сприяє реалізації свободи й забезпечує трансформацію державної системи.

Здійснивши вивчення міжнародних стандартів у сфері фізичної культури і спорту, дослідивши правову регламентацію цієї сфери в Україні та світі, розкривши сучасний стан державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту є можливим окреслити перспективи її вдосконалення в Україні. Слід звернути особливу увагу на пріоритетні стратегічні напрями розвитку фізичної культури і спорту на загальнодержавному рівні. Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку Україні є доцільним активізувати

пропаганду здорового способу життя, що є основою для розвитку фізичної культури і спорту. Держава виділяє окремі категорії жителів, при цьому мають бути створені умови для розвитку масового спорту для усіх, що вимагає розроблення доступної спортивної інфраструктури по всій країні. Спортсмени є візитівкою нашої держави, тому є вкрай важливим сприяти розвиткові спорту вищих досягнень. Для цього мають функціонувати центри підготовки резерву спортсменів, розроблені й упроваджені сучасні тренерські програми. Всі зазначені стратегічні напрями можливо реалізувати лише за умови вдосконалення законодавчої бази у сфері фізичної культури і спорту, яка буде підкріплена фінансовою та інституційною спроможністю держави.

Ми погоджуємось із аргументацією М. Трубіна, що за останній час в Україні спорту довелось зіткнутися з багатьма проблемами, серед яких: недосконалість законодавчої бази, невідповідність системи управління спортом принципово новим умовам розвитку сфери, постійна реорганізація державного органу управління у сфері фізичної культури та спорту, відсутність чіткого розмежування функцій між різними державними й громадськими об'єднаннями, економічна нестабільність [107, с. 33]. Також слід акцентувати увагу на проблемах у процесі розвитку фізичної культури і спорту, які були породжені процесом децентралізації влади на місця. Розвиток місцевого самоврядування передбачає й розширення повноважень у сфері фізичної культури і спорту. Відповідно держава має створити умови для ефективної реалізації цієї функції на місцевому рівні. Цей процес триває, реалізуються ефективні практики, які доцільно розповсюджувати на всю територію України.

Ще раз зауважимо, що на рівні нормативного регулювання питань фізичної культури і спорту в Україні закріплюються такі питання: принципи управління фізичною культурою і спортом, визначається система і правова основа форм, методів і напрямів діяльності відповідних органів управління, основи діяльності громадських об'єднань у цій сфері. Сьогодні в Україні

діють близько 200 нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту, що свідчить про значущість питань правового, організаційного, медичного та інших видів забезпечення функціонування сфери фізичної культури і спорту для нашої держави.

В ст. 4 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року № 3808-ХІІ закріплено засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а саме: визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави; визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів; сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп; утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту; створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення підтримки громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості; забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян; забезпечення умов для підтримання напрямів фізичної культури і спорту; забезпечення доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері [96].

Відстоюємо позицію, що важливою засадою розвитку фізичної культури і спорту є застосування української мови як державної. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII у ст. 34 закріпив засади застосування державної мови у спорті. Спортивні заходи, у тому числі міжнародні, проводяться в Україні державною мовою. При цьому зроблено застереження, що спеціальні іншомовні терміни, які вживаються в окремих видах спорту, можуть використовуватися без перекладу. Інформаційні та інші оголошення під час проведення спортивного заходу виконуються державною мовою. Під час міжнародних заходів такі оголошення можуть дублюватися іншими мовами. Таким чином, оголошення дикторів обов'язково мають звучати українською мовою.

Також важливо наголосити, про передбачену в Законі норму, що вхідні квитки для відвідування спортивних змагань, інша інформаційна продукція про спортивні змагання виготовляються державною мовою. Написи на вхідних квитках на міжнародні спортивні змагання, інша інформаційна продукція про міжнародні спортивні змагання можуть також дублюватися іншими мовами [85].

Важливим питанням для розвитку фізичної культури та спорту є закріплення на державному рівні тестів і нормативів оцінювання фізичної підготовленості жителів України. В цьому питанні Україна має досвід, хоч системного підходу до вирішення цього питання не простежується. 15 січня 1996 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України» [84] і затвердив відповідне Положення. Саме цим актом було закріплено державні вимоги до фізичної підготовленості громадян України як критерію фізичного здоров'я, створено умови для визначення рівня фізичної підготовленості всіх груп і категорій жителів і надано можливість здійснювати державний контроль за ефективністю фізичного виховання. Однак Кабінет Міністрів України своєю постановою від 5 листопада 2008 року № 992 визнав такою,

що втратила чинність, постанову від 15 січня 1996 року № 80 [79].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2015 року № 1045 «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України» було прийнято Наказ Міністерства молоді і спорту України від 15 грудня 2016 року № 4665 «Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України» [90]. Цей наказ втратив чинність 13 листопада 2018 року, так як 4 жовтня 2018 року було прийнято новий Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах, Інструкції про організацію його проведення та форми Звіту про результати його проведення» [89].

Можемо зробити висновок, що питання оцінювання фізичної підготовленості громадян України потребує комплексного вирішення. Протягом короткого проміжку часу в Україні динамічно змінювалися затверджені умови тестів і нормативів щодо оцінювання фізичної підготовленості, яке сьогодні проводиться на добровільних засадах. Держава фактично самоусунулася від цього процесу, ми не можемо побачити реального стану фізичної підготовленості громадян України. Переконані, що поряд з низкою соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні, особливої уваги потребують питання врегулювання окремих аспектів організації, проведення спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів, а також занять фізичною культурою і спортом, формування здорового способу життя, залучення дітей, молоді та людей інших вікових груп до активних занять фізичною культурою і спортом, підвищення рівня відповідальності осіб, що займаються фізкультурою та спортом.

Надзвичайно важливим питанням розвитку сфери фізичної культури і спорту є медичне забезпечення цієї сфери. Ст. 51 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначає засади спортивної медицини як складової

системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту. Саме спортивна медицина визначає стан здоров'я, фізичний розвиток та функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі шляхом визначення придатності (здійснення допуску) осіб до занять фізичною культурою і спортом, здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою і спортом.

Систематичному диспансерному огляду службою спортивної медицини підлягають особи, які займаються фізичною культурою, та спортсмени дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, ветерани спорту [96].

Неоднозначно сприймається положення цієї статті, що допуск осіб до занять фізичною культурою і спортом здійснює лікар зі спортивної медицини. У Верховній Раді України були зареєстровані пропозиції щодо зміни цієї статті з досить переконливим аргументуванням. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (щодо впорядкування проведення спортивних заходів та занять фізичною культурою та спортом» від 5 лютого 2020 року № 3011 [98] пропонує внести зміни до ст. 1 такого змісту: «допуск до занять фізичною культурою і спортом – заходи направлені на реалізацію особою права на безпечне і відповідальне заняття фізичною культурою і спортом». Крім того, запропоновано змінити ст. 45, виклавши її у такій редакції: «Організатори масових спортивних заходів зобов'язані забезпечувати медичні послуги на спортивно-масових заходах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування та/або відповідними місцевими адміністраціями». Одразу слід зауважити, що запропоновані зміни не відповідають діючому законодавству, зокрема положенням законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», які не передбачають можливості встановлення порядку забезпечення медичними послугами.

При цьому основна увага в законопроекті приділена саме спортивній медицині. Запропоновано внести зміни до ст. 51 і викласти її в такій редакції: «Спортивна медицина є складовою системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту та визначає стан здоров'я, фізичний розвиток і функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом. Завданням спортивної медицини є здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою і спортом.

Служба спортивної медицини створюється та функціонує у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Фінансування служби спортивної медицини здійснюється відповідно до Закону.

Держава забезпечує створення умов для медичного огляду лікарями спортивної медицини осіб, які займаються фізичною фізкультурою і спортом, та надання медичних послуг на спортивно-масових заходах.

Рішення про допуск осіб, які самостійно займаються фізичною культурою та спортом і беруть участь у змаганнях, що не внесені до календарних планів відповідних територіально-адміністративних одиниць, приймають особи самостійно на підставі власного усвідомлення усіх ризиків та наслідків.

Допуск осіб, що систематично займаються фізичною культурою та спортом, беруть участь у змаганнях, які внесені до календарних планів відповідних територіально-адміністративних одиниць, здійснюється на підставі регламентів/правил організаторів відповідних заходів.

Особи, які займаються фізичною фізкультурою і спортом самостійно несуть відповідальність за стан свого здоров'я та за медичний контроль свого здоров'я [98].

Ми підтримуємо позицію Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, яке у своєму висновку зауважило, що «Загалом основний недолік законопроекту вбачається в неповній відповідності запропонованої лібералізації дозвільних процедур у сфері, що розглядається,

основам державної політики у сфері фізичної культури і спорту. В проекті Закону не враховані чинні положення абз. 7 ч. 1 ст. 4 Закону, відповідно до яких державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах «забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів». Водночас, відповідно до пропонованої нової редакції ст. 51 Закону «рішення про допуск осіб, що самостійно займаються фізичною культурою та спортом і беруть участь у змаганнях, що не внесені до календарних планів відповідних територіально-адміністративних одиниць, приймається особами самостійно на підставі власного усвідомлення усіх ризиків та наслідків» (ч. 4) [12].

Вважаємо, що існують потенційні загрози для здоров'я та життя спортсменів, перш за все в дитячо-юнацькому спорті, пов'язані з величезними фізичним навантаженням та специфікою окремих видів спорту. Переконані, що існують ситуації, коли виправдана обов'язкова участь фахівців у галузі спортивної медицини при визначенні можливості участі спортсменів у змаганнях. Слід брати до уваги, що більшість спортсменів і тренерів мають недостатньо медичних знань, а це може призвести до негативних наслідків у прагненні результату «через неможу».

На окрему увагу заслуговує положення Закону, що заняття фізичною культурою і спортом здійснюються з дотриманням медичних норм, встановлених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Таким органом в Україні є Міністерство охорони здоров'я. Ця норма було додатково закріплена в Законі 16 жовтня 2012 року. В цьому аспекті важливо згадати рішення Окружного адміністративного суду Києва щодо розгляду справи за позовом жителя столиці до Міністерства охорони здоров'я України. Позивач просив суд визнати протиправною бездіяльність Міністерства щодо незатвердження медичних норм допуску до занять фізичною культурою та спортом і зобов'язати Міністерство затвердити їх. На його думку,

відсутність таких норм призводить до неможливості оцінити свій стан здоров'я як професійним спортсменам, так і громадянам, які починають займатися фізичною культурою, та уникнути шкідливого впливу тих чи інших занять спортом. ОАСК у своєму рішенні вказав, що, оскільки МОЗ України є головним органом виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, то саме на нього покладено обов'язок встановлення медичних норм, з дотриманням яких мають здійснюватися заняття фізичною культурою і спортом. Як свідчать матеріали справи, з 05.12.2012 й до сьогодні такі норми Міністерство не встановлювало [66]. Таким чином, Окружний адміністративний суд Києва задовольнив вимоги позивача, зокрема визнав протиправною бездіяльність МОЗ України щодо незатвердження медичних норм допуску до занять фізичною культурою і спортом та зобов'язав Міністерство їх затвердити відповідно до положень Закону України «Про фізичну культуру і спорт». В свою чергу, шостий апеляційний суд залишив без змін рішення ОАСК і відповідно до статті 255 Кодексу адміністративного судочинства України рішення набрало законної сили 25 лютого 2021 року.

На наше переконання, допуск до занять фізичною культурою і спортом означає придатність особи за станом здоров'я до безпечних занять фізичною культурою і спортом. Медичний допуск до спортивних заходів має на меті гарантувати безпечне життя і здоров'я, а не створювати дискримінаційні умови для людини й громадянина.

Слід також зауважити, що Міжнародною хартією фізичного виховання і спорту ЮНЕСКО передбачено, що право на отримання фізичного виховання, здійснення фізичної активності та зайняття спортом є фундаментальним правом кожної людини.

Виходячи із вищевикладеного, «система допусків» за своєю суттю може трактуватись як необґрунтована умова обмежень можливості та права кожної особи брати участь у спортивних заходах, оскільки обов'язкове отримання медичної довідки та допуску до участі у спортивному заході без

встановлення критеріїв і без урахування об'єктивних факторів щодо очікуваного навантаження, типу фізичної активності тощо, фактично є перешкодою для активної участі у спорті, розвитку масового спорту й не сприяє заявленим меті і цілям регулювання фізичної культури і спорту в Україні.

До питань допуску до спортивних заходів слід підходити диференційовано. Не зовсім виправданим є обов'язкове проходження медичного огляду при проведенні показових, благодійних чи розважальних спортивних заходів. Особливо це стосується спортивних заходів для людей з обмеженими можливостями (інвалідів, дітей з синдромом Дауна та ін.), коли вимога про медичну довідку є алогічною, так як спортивний захід не передбачає інтересу перемогти, не передбачає значних фізичних навантажень.

Проте пункт 2 розділу II Положення Наказу встановлює обов'язковість звернення особи для проходження медичного огляду до лікаря, що є працівником закладу охорони здоров'я, який входить до системи надання лікарсько-фізкультурної допомоги в Україні, вичерпний перелік яких затверджено наказом ММС України «Про затвердження переліку закладів охорони здоров'я, які входять до системи надання лікарсько-фізкультурної допомоги в Україні та мають право на проведення медичних оглядів та надання медичного допуску особам до занять фізичною культурою та спортом, у тому числі з обов'язковим диспансерним наглядом» № 3139 від 25.07.2017 року [77].

Враховуючи реформу адміністративно-територіального устрою, медичну реформу, реформу децентралізації влади в Україні є доцільним внести зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та підзаконних актів щодо розширення кола суб'єктів для надання медичних допусків до спортивних заходів. При цьому чітко прописати види спортивних заходів (змагань), для участі в яких медичний допуск є обов'язковим.

В Україні спостерігається стрімкий рівень зменшення числа жителів, і для виправлення ситуації слід розібратися з причинами цього процесу. Вони є як об'єктивні, так і суб'єктивні. Демографічна криза існує в багатьох країнах, і державна влада не завжди вірно сприймає виклики цього процесу. Динаміка смертності в Україні вражає, також слід додати смерті від нових хвороб, ліків і лікування від яких ще не виявили.

Ряд українських практиків небезпідставно звертають увагу на значні прогалини у чіткості визначення окремих понять і термінів, що містяться у національному законодавстві, які мають деталізувати сутність правових засад забезпечення прав людини, зокрема прав на здоров'я, а також на необхідність оновлення чинного конституційного законодавства в умовах проведення в Україні системних реформ. Основними заходами забезпечення права громадян на здоров'я є: встановлення карантину (з 12.03. до 03.04. 2020 р.), із заборонаю відвідування закладів освіти її здобувачами, проведення всіх масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Спортивні заходи дозволяється проводити без участі глядачів (уболівальників) [111, с. 377].

Досвід України доводить, що державне фінансування сферою охорони здоров'я, розвитком фізичної культури і спорту є вкрай нераціональне та неефективне. Саме формування свідомості людини щодо ідеології здорового, активного, рухливого способу життя є тією умовою, що забезпечить розвиток людського потенціалу, і має стати основою формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

Таким чином, державна політика щодо розвитку фізичної культури і спорту має реалізовуватися на високотехнологічних, науково обґрунтованих, ресурсодостатніх основах, які сприятимуть ефективній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

На жаль, в Україні ефективність низки державних програм є досить низькою через недостатнє їх фінансування, слабкий контроль, невмілу

реалізацію, брак механізмів моніторингу, оцінювання та аналізу соціального ефекту від їх реалізації. Проте сутність державної політики полягає саме в тому, що остання є діяльністю органів державної влади для досягнення певних цілей і розв'язання суспільних проблем. Таким чином, державна, зокрема цільова, програма передбачає комплекс заходів (науково-дослідних, організаційно-господарських, соціально-економічних, виробничих тощо), пов'язаних із конкретними виконавцями й термінами, за допомогою яких реалізується державна політика [46, с. 134].

Отже, процес реформування та оптимізації державної політики України в сфері охорони фізичної культури і спорту сьогодні, в умовах воєнного конфлікту на Сході нашої держави, повинен враховувати такі стратегічні напрями конституційно-правового регулювання. По-перше, слід врахувати вимоги Європейського Союзу у цій сфері. По-друге, розробити й затвердити концепції стратегічного планування розвитку сфери фізичної культури та спорту в Україні, при цьому визначити пріоритетні види спорту високих досягнень, які потребують державної підтримки. По-третє, розроблення дієвих механізмів державного регулювання приватного сектора фізичної культури і спорту, сприяння якості та ефективності його функціонування. По-четверте, державне стимулювання та підтримка наукових досліджень у сфері засад розвитку фізичної культури і спорту. По-п'яте, підвищення стандартів підготовки наукових кадрів, забезпечення раціонального використання інформаційних ресурсів у сфері фізичної культури і спорту.

Системне впровадження зазначених вище заходів стане підтвердженням того, що державна політика у цій сфері направлена на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, становлення особистості як сильної та самодостатньої у вирішенні проблем у житті. Саме фізичний стан людини впливає на перспективи його соціально-економічного розвитку, продуктивність діяльності й відповідно задоволення своїх благ та потреб.

Міжнародні та європейські стандарти формалізуються в джерелах

міжнародного, європейського права (деклараціях, директивах, договорах, конвенціях, положеннях, пактах, регламентах, рішеннях, угодах тощо) на рівні принципів, норм, характеристик тощо. Стандарти виражають прагнення міжнародного співтовариства максимально скоординувати політику, засоби й методи діяльності суб'єктів міжнародного права [46, с. 145].

Вимога відповідності державної політики України міжнародно-правовим і європейським стандартам встановлена ст. 18 Конституції України, згідно з якою зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів та безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами й нормами міжнародного права. У статті 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною законодавства України [41; 44].

Однією з особливостей державної політики у сфері розвитку сфери фізичної культури і спорту є те, що її реалізація можлива лише при масовому залученні інститутів як держави, так і громадянського суспільства. І це правило підтверджено станом виконання конституційно-правових засад державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту зарубіжних країн. Важливим питанням є подальший розвиток підтримки фізичної культури і спорту, тому є доцільним використати досвід зарубіжних країн у питанні підтримки українських спортсменів та команд. Є потреба з урахуванням сучасних реалій стимулювати меценатів для підтримання спорту, розроблення регіональних програм розвитку фізичної культури та спорту також стоїть на порядку денному процесу утвердження здорового способу життя.

Використання досвіду Французької республіки сприятиме розвитку територіальних громад. Зокрема це може бути розвиток фізичної культури і спорту на рівні школи, спортивних клубів, секцій, а також органів самоорганізації населення. Держава, в особі представників виконавчої влади,

сьогодні в Україні – це місцеві державні адміністрації, мають координувати цю діяльність, створювати проекти турнірів і змагань, спілкування зі спортивними федераціями.

Зарубіжний досвід також може бути корисним при вивченні джерел фінансування спорту. Багато країн запроваджують спортивну лотерею, частина доходів від проведення якої прямо потрапляють до бюджету розвитку фізичної культури і спорту. Наприклад у Франції, ФРН, Португалії та інших державах ці доходи становлять значний відсоток доходів спортивних федерацій та клубів.

В Україні, на жаль, непоодинокі випадки, коли несправне спортивне обладнання призводило до трагічних випадків. Тому слід на державному рівні приділити цьому питанню увагу й закріпити, за аналогією із Французькою Республікою, положення, що власник спортивного обладнання зобов'язаний повідомити про це відповідальний державний орган (це питання може бути делеговано й на рівень місцевого самоврядування чи приватний сектор). Має бути встановлений контроль над обладнанням, щоб унеможливити випадки травмування дітей чи спортсменів.

На особливу увагу заслуговує також досвід країн світу щодо фізичного виховання у дошкільних та шкільних закладах. Сьогодні в Україні спостерігаємо картину, коли відсутній системний уніфікований підхід до проведення занять фізичною культурою. Починаючи від кількості уроків на тиждень й закінчуючи акцентами фізичної підготовки організму. Важливо, щоб сучасна людина володіла різними видами діяльності у сфері фізичної культури і спорту, які направлені на зміцнення та загартування організму, сприяли гармонійному розвитку особистості. Головним напрямком має стати розвиток швидкості, витривалості, концентрації, координації, гнучкості та м'язової сили.

Також вважаємо корисним і повчальним для України досвід Іспанії, де базову роботу з управління фізичною культурою і спортом виконують органи місцевої публічної влади, при цьому взаємодіючи з автономними

спортивними клубами. Сучасна місцева політика в Іспанії характеризується постійною взаємодією різних суб'єктів, спрямовану на реалізацію в життя тих рішень центральної влади, які призводять до досягнення поставлених завдань щодо розвитку громадянського суспільства. Органи місцевої публічної влади Іспанії спільно з приватними інститутами на місцях забезпечують реалізацію конституційно-правових засад розвитку державної політики у сфері фізичного виховання та спорту. Тому можна підсумувати, що в Іспанії утвердилася комбінована модель розвитку фізичної культури і спорту, яка доводить свою ефективність і має бути врахована Україною при проведенні різноманітних реформ на місцевому рівні. Це знайшло відображення і в нормативних актах про фізичну культуру і спорт, які передбачають здійснення органами місцевого самоврядування певних повноважень у сфері фізичної культури і спорту в співпраці з державними органами влади, спортивними клубами і товариствами. Такими повноваженнями зокрема є розроблення муніципальної політики у сфері фізичної культури і спорту, максимальне використання спортивних споруд на своїй території, укладання угод з державними чи приватними організаціями в вирішенні завдань. Організація управління фізичною культурою і спортом в Іспанії на місцевому рівні відображає тенденцію децентралізації, яка виявляється в появі спортивної комунальної політики як самостійного явища. Створення районних рад, на які в межах їх компетенції покладається управління спортивними спорудами на відповідній території, сприяє повнішому відображенню інтересів населення у сфері фізичної культури і спорту [22, с. 53].

Заняття спортом переважно пов'язані зі спілкуванням із дорослими вчителями чи тренерами. Саме тому толерантне відношення між ними має сприяти встановленню зв'язків, співпраці, взаємній допомозі та повазі. Тому конституційно закріплена свобода людини має можливість привчити до достатніх рамок свободи і відповідно комфорту людину. Також держава повинна враховувати той факт, що професійне заняття спортом – це

величезний труд і обмеження в багатьох речах. Тому не завжди загальна норма права може врегулювати окремі питання підготовки й підведення спортсменів до змагань. Крім того, батьки вимушені довіритися тренерам, які не завжди відповідально ставляться до своїх функціональних обов'язків. Отримання травм, психічні зриви, несправедливість у спорті важко прописати на нормативному рівні. Тому багато питань визначаються і вирішуються на довірі, що унеможливорює правове гарантування прав і свобод людини.

Слід наголосити, що суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту стрімко розвиваються, тому об'єктивно існує потреба у постійному оновленні засобів їх регламентації. При цьому вдосконаленню підлягає не тільки нормативно-правова регламентація, а й відносини саморегулювання, тобто створення й застосування системи корпоративних (договірних) норм суб'єктами спортивної діяльності. Як наслідок, спостерігається світова тенденція до формування системи «м'якого права» у сфері спорту. Зазначені процеси призводять до посилення ролі диспозитивного методу правового регулювання у сфері спорту та, як наслідок, застосування приватноправових засобів правового регулювання. Саме на підставі договорів здійснюється оформлення відносин, що виникають між спортсменами та іншими суб'єктами спортивних відносин і спортивними організаціями (контракти про спортивну діяльність, трансферні контракти, агентські контракти та ін.), відбувається вирішення спортивних спорів (статути третейських судів у сфері спорту), встановлюються правила видів спорту (корпоративні акти міжнародних федерацій з видів спорту) тощо.

Викладений матеріал підтверджує висновок про необхідність системного підходу в процесі розвитку конституційно-правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Лише скоординована робота державних органів спроможна забезпечити ефективний результат реформ у цій сфері.

Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку фізичної культури і

спорту на загальнодержавному рівні, що включають: активізацію пропаганди здорового способу життя, що є основою для розвитку фізичної культури і спорту; створення умов для розвитку масового спорту для всіх, що вимагає розроблення доступної спортивної інфраструктури по всій країні; розвиток спортивної медицини як складової охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту; гарантоване функціонування центрів підготовки резерву спортсменів, розроблення й упровадження сучасних тренерських програм; удосконалення законодавчої бази у сфері фізичної культури і спорту, які буде підкріплено фінансовою та інституційною спроможністю держави. На сьогодні в Україні діє близько 200 нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту, що свідчить про значущість питань правового, організаційного, медичного та інших видів забезпечення функціонування сфери фізичної культури і спорту для нашої держави.

Процес децентралізації та розвиток місцевого самоврядування передбачає й розширення повноважень у сфері фізичної культури і спорту. Відповідно держава має створити умови для ефективної реалізації цієї функції на місцевому рівні. Україна напрацьовує вдалі практики розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні окремих територіальних громад. Отриманий досвід має бути розповсюджений на всю територію України.

3.2 Напрями удосконалення правового захисту прав людини у сфері фізичної культури і спорту в умовах євроінтеграції

Спортивні відносини і стан їх правового регулювання засвідчують наявність прогалин та водночас різноманітних джерел. З огляду на наявність численних спортивних спорів, окрім нормативно-правових актів у цій сфері важливу роль відіграють судові рішення, корпоративні акти, рішення міжнародних організацій та інших інституцій. Процеси європейської інтеграції України демонструють активну співпрацю з Радою Європи в різних сферах, зокрема у сфері спорту. Тут прийнято Європейську

культурну конвенцію 1954 р., Європейську хартію «Спорт для всіх» 1976 р., Антидопінгову конвенцію 1989 р. і Додатковий протокол 2002 р., Європейську спортивну хартію 1992 р., Європейську конвенцію щодо запобігання насильству та неналежній поведінці глядачів під час спортивних заходів та футбольних матчів 1985 р., Конвенцію проти маніпулювання спортивними змаганнями 2014 р., Конвенцію про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та послуг під час футбольних матчів й інших спортивних заходів тощо. Водночас аналіз практики реалізації такого правового регулювання у випадках вирішення спортивних спорів потребує уваги до конкретних справ [73].

Нині в усіх сферах життя стрімко розвиваються й постійно трансформуються суспільні відносини. Очевидно, що спортивні відносини є сферою достатньо динамічною та багатогранною. У сфері спортивних змагань уже сформовано правове регулювання, яке водночас залишається не систематизованим. В Україні спортивне право перебуває на стадії свого становлення. Крім того, національний рівень правового регулювання фізкультури та спорту потребує дослідження та вдосконалення, а також імплементації міжнародно-правових стандартів у цій сфері.

На думку Г. Бордюгова в дисертаційному дослідженні під назвою «Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України» зазначає, зокрема, що специфікою правовідносин у сфері спорту є комбінованість елементів залежності від волі учасників (договірний елемент) і водночас підпорядкованості приписам суб'єктів квазі-нормативної діяльності в цій сфері дій суб'єктів спортивного руху, яка є абсолютно унікальною для сфери спорту [8, с. 11].

Відповідно до глави 25 розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (статті 441–442), співпраця в цій сфері має сприяти: популяризації фізичної культури і спорту, здорового способу життя; підвищенню рівня національної компетенції у спортивній галузі; інтеграції людей з розумовими та фізичними вадами через

заняття спортом; захисту спорту від таких загрозливих явищ, як допінг, договірні матчі, расизм та насильство. Міністерство молоді та спорту України є відповідальним внутрішньодержавним органом, очікуються такі результати запровадження програм: популяризація фізичної культури і спорту, здорового способу життя; підвищення суспільної активності людей із розумовими та фізичними вадами через заняття спортом; створення ефективної системи боротьби з такими негативними явищами в спорті, як допінг, договірні матчі, расизм та насильство [108]. Стан адаптації законодавства України та співпраці з ЄС на 2017 р. був таким: Уряд схвалив Концепцію Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури та спорту на період до 2020 р. (Розпорядження Кабінету Міністрів від 9 грудня 2015 р. № 1320); затверджено Державну цільову соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 р. (Постанова Кабінету Міністрів від 1 березня 2017 р. № 115); схвалено Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (Указ Президента України від 9 лютого 2016 р. № 42), у Парламенті зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до статті 323 Кримінального кодексу України щодо боротьби з допінгом» № 7479 від 09 січня 2018 р. 21 грудня 2015 р. Україна підписала Конвенцію Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями. 16 листопада 2016 р. Верховною Радою України ратифіковано зазначену Конвенцію. Запроваджено Національні антидопінгові правила (Наказ Мінмолодьспорту від 9 жовтня 2015 р. № 3711), які зобов'язалися виконувати усі національні спортивні федерації; 7–8 листопада 2016 р. вперше в Україні, у Києві, відбулися засідання Європейського комітету з питань Всесвітньої антидопінгової агенції (САНАМА) та Моніторингової групи Антидопінгової конвенції Ради Європи (Т-DO). Під час засідань підписано Угоду про співробітництво між Національним антидопінговим центром України та НАДО Німеччини. Прийнято нову редакцію Закону України «Про

антидопінговий контроль у спорті» (від 07 лютого 2017 р. № 1835-VIII). Закон установлює європейські принципи управління антидопінговою діяльністю через Наглядову раду антидопінгового контролю, а також визначає правові та організаційні засади щодо профілактики, запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті. 3 липня 2016 р. Україна підписала Конвенцію Ради Європи про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та послуг під час футбольних матчів, інших спортивних заходів. Здійснюються заходи щодо її ратифікації. Як бачимо, на рівні Ради Європи не створено окремих судових установ щодо розгляду спортивних спорів. Те ж саме можна сказати про Україну. Проте, якщо розглядати окремі види спорту, то варто взяти до уваги саме футбольні спори, наприклад, гучну справу між ФК «Карпати» (Львів) та ФК «Металіст» (Харків). Справа розпочалася в червні 2009 р. і розглядалася як Контрольно- дисциплінарним комітетом Федерації футболу України, так і Апеляційним комітетом Федерації футболу України. Саме в процесі розгляду стало відомо, що проведений матч був договірним. Комітет з етики та чесної гри Федерації футболу України пересвідчився, що є всі підстави вважати матч договірним. Саме на основі такого висновку всі матеріали справи передано до Контрольно- дисциплінарного комітету Федерації футболу України. Контрольно- дисциплінарний комітет, дослідивши висновок Комітету з етики та чесної гри Федерації футболу України, перевіrivши матеріали справи і провівши слухання, підтвердив висновки Комітету і визнав матч «Металіст– Карпати» договірним, застосувавши до його учасників як матеріальні, так і спортивні санкції. У відповідь «Карпати» і «Металіст», не погодившись із рішенням контрольно-дисциплінарного комітету, оскаржили його зверненням до Апеляційного комітету Федерації футболу України. І хоча Апеляційний комітет, дослідивши проблему, дещо зменшив санкції, але загалом погодився з висновками попередніх інстанцій, підтвердивши договірний характер матчу. Усі учасники справи, не дійшовши згоди, наприкінці 2010 р. подали апеляційні скарги до Спортивного арбітражного

суду в Лозанні. Основні слухання тривали досить довго, а ще більше тривало вивчення матеріалів через великий обсяг справи. Та найбільш здивувало те, що рішення по цій справі ухвалювалося більше як півтора року, якщо рахувати з останнього дня слухань, які відбулися на початку 2012 р. Це дуже незвично з огляду на те, що САС вирізняється швидкістю та ефективністю в розгляді справ. Хоча не обійшлося і без затягування процесу розгляду справи з боку ФК «Металіст», який безрезультатно оскаржував будь-які рішення та докази, що були надані. У цілому ж рішення Апеляційного комітету ФФУ залишилося незмінним, за винятком скасування штрафних балів, які було присуджено клубам (по 9) [104]. Отже, враховуючи особливості футболу, його популярність та прибутковість, у цій сфері створено функціональний механізм розгляду спорів.

Утвердження конституційно-правових засад державної політики у сфері фізкультури і спорту має ґрунтуватися на дотриманні основних прав і свобод людини. Спорт має бути дисциплінований через право і стійкий правовий порядок у державі, при цьому людина – наділена всіма правами, якими вона може вільно користуватися. Доведено, що сучасна сутність правової й демократичної держави розкривається через її політику в галузі прав людини. Але реалізація прав залежить не тільки від держави, а й від рівня загальноправової культури суспільства й особистості. Конституційні права і свободи людини та громадянина забезпечують охорону й ефективне користування невід’ємними людськими благами та цінностями, дають змогу людині й громадянину безперешкодно користуватися особистою свободою [9, с. 24].

Спортивні відносини на сьогодні потребують комплексного правового регулювання, більшою мірою узагальнення та кодифікації відповідних норм. Щодо самого явища спортивної безпеки, то в теорії права їй приділено недостатньо уваги. Для удосконалення правового регулювання фізкультури та спорту в Україні окремої уваги потребує дослідження такого поняття, як спортивна безпека.

Всі види діяльності людини є потенційно небезпечними, тому, враховуючи, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), забезпечення безпечних умов реалізації потреб та інтересів людини у сфері фізкультури і спорту є завданням держави. Для успішного його виконання необхідним є розроблення теоретичних основ та удосконалення, в першу чергу, конституційно-правового регулювання [75, с. 67].

В Україні поняття спортивна безпека майже не досліджена комплексно, тобто певні аспекти, що є складовими спортивної безпеки, досліджуються і врегульовані в рамках різних галузей права. Необхідність дослідження теоретичного й конституційного аспекту спортивної безпеки є актуальним завданням, оскільки проведення такого дослідження дасть змогу імплементувати міжнародні стандарти щодо забезпечення спортивної безпеки та удосконалити національні нормативно-правові акти у даній сфері.

У теорії держави та права дослідження понять безпека та правопорядок здійснюється в контексті вивчення механізму держави та функцій і завдань держави, а також через призму поняття законності, як режиму. Ґрунтовні дослідження здійснені в рамках вивчення проблематики безпеки життєдіяльності. Питання спортивної безпеки розглядається фрагментарно, напрацювання стосуються різних окремих аспектів безпеки в сфері фізкультури та спорту.

У 2005 році автори підручника, присвяченого питанням безпеки життєдіяльності, констатували, що сучасний стан безпеки життєдіяльності в Україні та інших країнах є незадовільний. Відсутність централізованого державного фінансування, економічна нестабільність, яка відлякує західних інвесторів, постійний пошук політичних альтернатив в Україні не дають змоги підтримувати на необхідному сучасному рівні безпеку проживання людей. Законодавчі документи вже практично створили правовий простір для захисту життя та здоров'я людей, однак механізм реалізації цих законів не

функціонує достатньою мірою [6, с. 19–20].

Найпростіше визначення категорії «безпека» можна представити так: безпека – це такий стан, коли відсутня небезпека. Небезпеками називають негативні впливи в системі «людина–середовище проживання». Небезпека – негативна властивість живої та неживої матерії, здатна чинити шкоду самій матерії: людям, природному середовищу, матеріальним цінностям. Небезпека реалізується шляхом небезпечних та шкідливих факторів. Небезпечний фактор – фактор, вплив якого на людину призводить до травми або фатального наслідку (ураження електричним струмом, наїзд транспорту, отруєння сильними отрутами тощо). Шкідливий фактор – фактор, вплив якого на людину за певних умов призводить до захворювання або зниження життєво важливих функцій організму, а також працездатності (шум, вібрація, легке отруєння тощо). У процесі розвитку цивілізації система «людина–середовище проживання» не залишається незмінною та визначається розвитком науково-технічного прогресу. Тому не залишаються незмінними як набір небезпечних та шкідливих факторів, так і рівень, сила, масштаб їх впливу на людину [6, с. 14]. Проблематика національної безпеки зародилася в США в середині минулого століття. Спочатку згадане поняття використовувалося в Європі як синонім обороноздатності держави і під нею розуміли, насамперед, воєнну та політичну безпеку. Однак на початку 90-х років у наукових дослідженнях та літературі проблему «національної безпеки» починають розглядати різнобічно. Е. Скакун під цим поняттям розуміє стан, який забезпечує достатню економічну та воєнну міцність нації для протидії загрозам для її існування, які виходять як від інших країн, так і з середини країни. На думку Н. Ушакова, національна безпека – реальна спроможність бути вільними від зовнішньої небезпеки. А колишній міністр оборони США Г. Браун зазначав, що національна безпека – це здатність зберігати фізичну цілісність і територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути й систему

управління, контролювати свої кордони [103, с. 27].

В теорії держави та права категорія «безпека» розглядається зазвичай разом із категорією «правопорядок». Правопорядок – це цілісне інституційне соціально-правове явище, що являє собою самостійний феномен правової реальності. Він є загально визнаним наочним фактом і невід’ємною частиною офіційного, публічного і приватного правового життя, яке існує у суспільстві й щоденно має прояв у різноманітних обставинах життєдіяльності окремих особистостей та спільнот [50, с. 9–10].

Пучков О., розглядаючи поняття та ознаки сучасного правопорядку у сфері національної безпеки, дає таке визначення даному поняттю: правопорядок у сфері національної безпеки – реальний статикодинамічний стан соціально-правового життя, який характеризується захищеністю об’єктів національної безпеки та національних інтересів і цінностей усього народу від потенційних, реальних загроз і викликів [99, с. 249].

Автор зазначає, що роль правопорядку у сфері національної безпеки в його конкретній формі й місце в системі громадського правопорядку визначені змістовними характеристиками, які залежать як від нормативного ладу права або від правозастосовної практики, так і від складного поєднання різних чинників суспільного буття – економічних, політичних, ідеологічних, моральних. Варто відзначити, що на сучасний правопорядок у сфері національної безпеки значний вплив справляють поширені кримінальні практики, такі, як організована злочинність, торгівля зброєю тощо. Правопорядок загалом і у сфері національної безпеки зокрема ґрунтується як на позитивному, так і на природному праві, що формується у свідомості всіх членів суспільства [99, с. 249].

Загалом погоджуючись із такою позицією, наголошуємо на тому, що основний зв’язок між правопорядком та безпекою полягає в тому, що наявність правопорядку зумовлена досягненням певного рівня безпеки. Кажучи про спортивну безпеку, нам необхідно визначити її місце і роль в ракурсі загального поняття безпеки України, державної безпеки та

правопорядку.

Основним критерієм розрізнення форм правопорядку є характер формування, організації та відтворення. З цієї точки зору правопорядок або має зовнішнє джерело організації (він встановлюється), або має внутрішнє джерело організації (він самоорганізується). Перший умовно можна назвати державним, другий – не державним. Вбачається, що останній є більш гнучким до змін, бо не проходить складних процедур нормативного закріплення, а одразу реалізовується в соціальній практиці. За аналогією з відносинами, що складаються в соціумі між автономними й незалежними або між залежними суб'єктами, можна виокремити і третій – міжнародний. Саме специфічна природа правопорядку у сфері національної безпеки є першоосновою формування міжнародного правопорядку у вказаній сфері. Постійний діалог, у якому беруть участь суб'єкти міжнародних відносин (насамперед держави), зводиться до захисту власних національних інтересів [99, с. 250].

Якщо ж казати про спортивну безпеку, то дане поняття є багатограним, у тому числі є складовою й міжнародної, державної безпеки. Причому з різних аспектів, оскільки розвиток фізичної культури та спорту сприяє здоров'ю громадян, є фактором продовження тривалості життя та працездатності, чинником боротьби проти шкідливих звичок (алкоголізм, наркоманія), що визнані на сьогодні чинниками небезпечними, такими, що несуть загрозу безпеці життєдіяльності людини, з одного боку, а з іншого, – спортивні змагання є заходами місцевого, державного та міжнародного рівнів. Забезпечення правопорядку та дотримання прав людини під час їх проведення є одним із завдань правоохоронних органів різного рівня.

Зокрема, на міжнародному рівні прийнято ряд документів, Міжнародна конвенція проти апартеїду в спорті (Нью-Йорк, 16.05.1986 р.), ратифікована Україною 08.05.1987 р.; Конвенція проти допінгу ETS № 135 (Страсбург, 16.11.1989), ратифікована Україною 15.03.2001 р.; Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час

спортивних заходів, і, зокрема, футбольних матчів ЕТС № 120 (Страсбург, 19.08.1985 р.), ратифікована Україною 15.11.2001 р.; Угода про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав 25.05.2007 р. тощо.

Засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, визначені у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р., свідчать про пріоритет цієї галузі для держави. Серед засад визначено такі: визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави; визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів; сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп; утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту; створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості; забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян; забезпечення умов для підтримання напрямів фізичної культури і спорту; забезпечення доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень зі світовим досвідом у цій сфері [96].

Поняття безпеки в законодавстві зустрічається в контексті безпеки державної. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. [91] дає визначення поняттям воєнна безпека, громадська безпека і порядок, державна безпека, національна безпека України. Зокрема, воєнна безпека розуміється як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз; громадська безпека і порядок – захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації й захисту національних інтересів від впливу загроз; державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. Під національною безпекою України законодавець розуміє захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [91].

Простежується те, що безпеку розглядають як захищеність явищ, процесів. Тобто розрізняють безпеку залежно від об'єкта, захищеність якого забезпечується.

Корж І. дає розуміння терміна «безпека України», яке заслуговує на увагу як збалансований стан функціонування людини, суспільства й держави, за якого існуючі суспільні правовідносини направлені на прогнозування, попередження, своєчасне виявлення та мінімізацію впливу існуючих і потенційних викликів, ризиків, небезпек і загроз, або уникнення їх як всередині держави, так і за її межами. Це дозволяє зберегти систему людських, суспільних та державних цінностей і забезпечити їх подальший розвиток [45, с. 71].

Ми також підтримуємо позицію щодо необхідності застосування системного підходу до розгляду явища безпеки. Корж І., застосовуючи об'єктовий принцип, виділяє три великих види безпеки, які у своїй сукупності й системності складають безпеку України (безпеку держави): державна безпека; суспільна безпека і безпека особистості (людини і громадянина) [45, с. 72].

Якщо казати про спортивну безпеку, то вона входить до поняття «безпека України», та й сама, в свою чергу, складається із підсистем.

Заплатинський В. зокрема визначає, що безпека у спортивній галузі складається з кількох взаємозалежних аспектів. До них належать: безпека спортсмена; безпека спортивної організації; безпека проведення змагань та масових спортивних заходів [25].

Заплатинський В. у своїй статті обґрунтовує доцільність підготовки фахівців у галузі безпеки спорту. За зазначеними трьома напрямками автор виділяє такі загрози: 1 – у напрямку «безпека спортсмена» розглядаються загрози, пов'язані зі способом життя спортсмена; загрози, пов'язані з тренуваннями та змаганнями; 2 – у напрямку безпеки проведення змагань та масових спортивних заходів – загроза тероризму на спортивних змаганнях; загрози, пов'язані з вандалізмом, масовим безладом та протиправними діями під час спортивних подій; загрози, пов'язані з недостатньою підготовленістю та поганим фізичним станом осіб, які беруть участь у масових спортивних заходах; загрози, пов'язані з впливом природних, техногенних та соціальних небезпек; 3 – щодо безпеки спортивної організації, то її розглядають у контексті безпеки пересічного підприємства, що надає послуги. В даному контексті до основних напрямів забезпечення безпеки спортивних підприємств автор відносить: фінансову безпеку, транспортну безпеку, охорону будівель і споруд, пожежну безпеку, інформаційну безпеку та безпеку роботи з мас-медіа, безпеку персоналу, фізичну охорону керівників, ключових працівників та спортсменів, інші напрямки.

Ми вбачаємо таку позицію обґрунтованою. Те, що стосується предмета нашого розгляду, то з позиції конституційного права пропонуємо розглядати спортивну безпеку як підвид державної безпеки, забезпечення якої є обов'язком держави, та спортивну безпеку, як результат реалізації прав людини у сфері фізкультури та спорту.

У підсумку Заплатинський В., розглядаючи питання підготовки фахівців у галузі безпеки спорту, дійшов висновку, що питання безпеки у спорті надзвичайно широкі та різнопланові. Для їх вирішення потрібні фахівці з безпеки спорту різних напрямів. Формування таких фахівців – це не забаганка, а відповідь на запит сучасного розвитку спорту. Вже сьогодні спортивні організації та установи потребують таких фахівців і їх затребуваність зростатиме з кожним роком [25, с. 15].

Щодо Конституції України, то в ст. 49 закріплене право людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування й визначено, що охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування, в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Основна для нас ч. 4 ст. 49 Основного Закону України [41] дуже узагальнено визначає, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Тобто законодавець розглядає на конституційному рівні сферу фізичної культури та спорту як складову права на охорону здоров'я. Але реальна сфера правовідносин фізичної культури і спорту не може розглядатися тільки як забезпечення можливості індивіда займатися цими видами діяльності. Спортивні заходи та змагання – це бізнес, чинник, який впливає на геополітику, формування та популяризацію певних ідей серед

людей.

Як бачимо, вже розпочато процес формування окремого напрямку, в тому числі й наукового щодо спортивної безпеки. 20.06.2017 р. було проведено круглий стіл «Безпека спорту. Нові тенденції» в рамках Плану заходів у Національному університеті фізичного виховання і спорту України до Дня охорони праці під девізом «Удосконалення збору та використання даних про безпеку та гігієну праці», затвердженому наказом ректора НУФВСУ від 24.04.2017 № 102 «Про відзначення Дня охорони праці» [57]. Організатори заходу мали на меті створення науково-методичної бази для розроблення спеціальності «Безпека спорту» (магістратура), розширення міжнародних зв'язків з Чеською та Словацькою республіками й покращення наукових зв'язків з українськими науковими установами та вищими навчальними закладами, в яких проводиться наукова робота з питань безпеки.

Загалом очевидною є необхідність узагальнення теоретичних та конституційно-правових основ спортивної безпеки саме задля покращення нормативно-правового регулювання її забезпечення.

Завдання забезпечення безпеки у суспільстві загалом покладено на державу, оскільки навіть історично об'єднувалися люди для того, щоб вижити, тобто для створення найсприятливіших умов для існування. Одним із завдань держави є забезпечення правопорядку, його гарантією є оптимальний рівень безпеки. Для цього потрібним є створення відповідних умов та запровадження правових механізмів.

Ми вбачаємо, що спортивна безпека є явищем, що включає ряд підсистем, але при цьому сама є складовою державної та міжнародної безпеки.

Розвиток фізичної культури та спорту сприяє здоров'ю громадян, є фактором продовження тривалості життя та працездатності, чинником боротьби проти шкідливих звичок (алкоголізм, наркоманія), що визнані на сьогодні чинниками небезпечними, такими, що несуть загрозу безпеці

життєдіяльності людини. Спортивна безпека також включає безпеку спортивних споруд та безпеку проведення спортивних заходів, а також безпеку спортсменів і вболівальників. Забезпечення правопорядку та дотримання прав людини під час проведення спортивних змагань є одним із завдань правоохоронних органів різного рівня, оскільки самі змагання бувають місцевого, державного, регіонального та міжнародного рівнів.

Безпеку розглядають як захищеність явищ, процесів. Тобто розрізняють безпеку залежно від об'єкта, захищеність якого забезпечується.

Пропонуємо розглядати спортивну безпеку як підвид державної безпеки, забезпечення якої є обов'язком держави, та спортивну безпеку, як результат реалізації прав людини у сфері фізкультури та спорту. Тобто, спортивна безпека – це стан захищеності з мінімальним рівнем загроз, правовідносин у сфері фізичної культури та спорту [75, с. 68].

Слід зробити наголос, що суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту стрімко розвиваються, тому об'єктивно існує потреба у постійному оновленні засобів їх регламентації. При цьому вдосконаленню підлягає не тільки нормативно-правова регламентація, а й відносини саморегулювання, тобто створення й застосування системи корпоративних (договірних) норм суб'єктами спортивної діяльності. Як наслідок, спостерігається світова тенденція до формування системи «м'якого права» у сфері спорту. Як слушно зауважив М. Ткалич, посилення ролі норм «м'якого права» пов'язане з комерціалізацією спорту і постійним збільшенням питомої ваги приватних відносин у сфері спорту, передусім у сфері професійного спорту [106].

Зазначені процеси призводять до посилення ролі диспозитивного методу правового регулювання у сфері спорту та, як наслідок, застосування приватноправових засобів правового регулювання. Саме на підставі договорів здійснюється оформлення відносин, що виникають між спортсменами та іншими суб'єктами спортивних відносин і спортивними організаціями (контракти про спортивну діяльність, трансферні контракти,

агентські контракти та ін.). Відбувається вирішення спортивних спорів (статути третейських судів у сфері спорту), встановлюються правила видів спорту (корпоративні акти міжнародних федерацій з видів спорту) тощо.

Професійний спорт – це бізнес з метою отримання прибутку. Саме тому організуються нові турніри, наприклад футбольна «Ліга націй», визнаються нові види спорту, які можуть бути прибутковими. У серпні 2018 року наказом Мінмолодьспорту України спортивний покер було визнано видом спорту [80]. Разом з наданням офіційного статусу цей вид спорту отримав додаткові можливості для розвитку (можливість виходу на телебачення та залучення телевізійної аудиторії). Цим же Наказом було відмовлено громадській організації «Федерація Кіокусін кай України» у визнанні виду спорту «Кіокусін» [81].

Відповідно до Наказу Мінмолодьспорту України від 16 вересня 2020 року № 1557 «Про визнання, відмову у визнанні видів спорту та внесення змін до Реєстру визнаних видів спорту в Україні» визнано види спорту в Україні «Кануполо», «Кіберспорт (електронний спорт)», «Кіокушин Будо карате», «Поло», «Таеквон-До» [80]. Можна спостерігати динаміку розвитку видів спорту, коли комп'ютерна розвага стала офіційним видом спорту як в Україні, так і багатьох державах світу. Варто зазначити, що у 2017 році відбувся саміт Міжнародного олімпійського комітету, де учасники серед іншого розглядали питання включення кіберспорту до переліку олімпійських видів спорту. МОК визнав, що кіберспорт демонструє стрімкий розвиток, а також може забезпечити платформу для взаємодії з олімпійським рухом. Обсяг кіберспорту, за різними оцінками, становить 1–1,5 млрд. дол. При цьому експерти відзначають, що ринок кіберспорту зростає на 20–30% щорічно [51, с. 66]. Вже у 2019 р. аудиторія турнірів з кіберспорту склала близько 400 млн. осіб. Головними джерелами прибутку в кіберспорті, як і в традиційних видах спорту, є призові на турнірах, продаж атрибутики, спонсорство, реклама, ставки на результат змагань тощо.

Особливої уваги потребують питання вдосконалення законодавства

щодо регулювання професійного спорту. Підтримуємо пропозицію розроблення окремого законодавчого акту, який на національному рівні чітко й вичерпно визначив би основні засади правового регулювання відповідних відносин із врахуванням міжнародних стандартів і найкращих світових практик. Хоч Україна не є учасницею СНД, однак корисним може бути врахування розробленого й затвердженого в 2007 році Міжпарламентською асамблеєю держав-учасниць СНД модельного закону про професійний спорт [59].

Колодій О. в 2015 році захистив дисертацію «Модельні правові акти: теорія та практика реалізації» [32], в якій аргументував доцільність прийняття саме модельних законів. При цьому було використано власний історичний досвід, зарубіжний досвід і міжнародну практику. Відстоюємо позицію, що доцільно прийняти не Спортивний кодекс, а ряд модельних законів, які, для прикладу, мають сприяти розвиткові окремих видів спорту чи розвитку спорту на рівні територіальних громад.

Уваги заслуговує постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 року № 115 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року». Визначальною метою цієї Програми, відповідно до її положень, є визначення провідної ролі фізичної культури та спорту як важливого фактора здорового способу життя, профілактики захворювань, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян і позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. На наше переконання, саме ці завдання мають стати основою для національної програми розвитку фізичної культури і спорту [86].

Необхідно розширити права та можливості уразливих людей. У Порядку денному відображені, зокрема, потреби всіх дітей, молоді, осіб з інвалідністю (понад ніж 80 відсотків яких живуть у бідності), людей, які

живуть із ВІЛ/СНІДом, літніх людей, корінних народів, біженців та внутрішньо переміщених осіб і мігрантів. Ми сповнені рішучості вжити подальших ефективних заходів і діяти відповідно до міжнародного права задля усунення перешкод і обмежень, посилення підтримки та задоволення особливих потреб людей, які живуть у районах, постраждалих від складних надзвичайних ситуацій гуманітарного характеру, і у районах, постраждалих від тероризму [100].

Сталий розвиток неможливо забезпечити без миру та безпеки, а без сталого розвитку мир і безпека опиняться під загрозою. У новому Порядку денному визнано необхідність побудови миролюбного, справедливого й всеохоплюючого суспільства, у якому забезпечено рівний доступ до правосуддя і яке ґрунтується на повазі прав людини (включно з правом на розвиток), реальному верховенстві права і належному врядуванні на всіх рівнях, а також на прозорих, ефективних і підзвітних інституціях. У Порядку денному враховано фактори, що спричиняють насильство, незахищеність і несправедливість, як-от: нерівність, корупція, неякісне врядування і незаконні фінансові потоки та потоки зброї. Ми повинні подвоїти зусилля задля врегулювання або попередження конфліктів і надання допомоги постконфліктним країнам, зокрема шляхом забезпечення помітної ролі жінок у зміцненні миру та державному будівництві. Ми закликаємо вжити додаткових ефективних заходів і дій відповідно до міжнародного права для усунення перешкод на шляху повної реалізації права на самовизначення народів, які живуть в умовах колоніального панування та іноземної окупації, що продовжує негативно впливати на їхній економічний та соціальний розвиток, а також на стан навколишнього середовища, в якому вони живуть.

Важливим питанням розвитку національного спорту є збереження молодих талантів і створення належних умов для прогресу спортсменів. Окремі країни світу зацікавлені в переході українських спортсменів до їх збірних команд. Міністр молоді та спорту України Ігор Жданов у 2018 році

заявив, що за всі роки незалежності України близько 140 спортсменів – членів національної збірної змінили своє «спортивне громадянство». Сплеск спортивної міграції припав на 2014 рік, який пов'язаний з початком війни з Російською Федерацією. Згідно з переліком спортсменів, котрі виїхали за кордон і змінили громадянство, який є в розпорядженні агентства «Інтерфакс- Україна», з 1993-го до 2013 року Україну залишили 113 спортсменів, з 2014-го по 2017 рік – 24 спортсмени, а у 2018 році – лише один. Щодо країн, то громадянами Росії стали 48 українських спортсменів (з яких 20 – у період 2014– 2017 років), Азербайджану – 25, США – 12, Туреччини – 6, Німеччини, Ізраїлю – по 4, Португалії, Узбекистану – по 3, Австралії, Франції, Казахстану, Італії, Грузії, Болгарії – по 2, Словенії, Хорватії, Швеції, Іспанії, Великої Британії, Канади, Катару, Єгипту, Словаччини, Австрії, Японії, Угорщини, Аргентини, Латвії – по одному спортсмену [21]. Для України залишається актуальним питання збереження українських спортивних талантів для національної збірної. Слід також застерегти, що до цього переліку не потрапили численні переходи молодих спортсменів, які показували потенціал, але не були членами національної збірної. Об'єктивні дані про чисельність таких випадків отримати досить складно. Все це ще раз актуалізує питання комплексного підходу до реформи сфери фізичної культури і спорту в Україні.

Для реалізації значного потенціалу Україні необхідно сконцентруватися на реалістичній стратегії розвитку, активно залучати й використовувати людський потенціал, технології та знання, апробований і ефективний закордонний досвід. У цьому аспекті закріплення на рівні Конституції України зовнішньополітичного курсу на інтеграцію та набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного альянсу набуває вагомого значення, адже Європа для України вважається своєрідним дороговказом, джерелом досягнень, знань, досвіду та перспектив. На жаль ми можемо спостерігати відсутність довготермінових стратегій розвитку України, вагомі проблеми інституційної системи, постійні

політичні протистояння, несприйняття досягнень попередників (уряду, глави держави, парламенту), а також тотальна корупція в Україні, включаючи й сферу фізичної культури і спорту, призвели до того, що спроби реалізувати прагматичні за задумом плани не досягають бажаного результату.

Конституція України містить загальні основоположні норми щодо співпраці України з іноземними державами та їх об'єднаннями. Стаття 18 Конституції України встановлює, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права».

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. було внесено зміни до Конституції України. П'ятий абзац преамбули доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». До повноважень Верховної Ради України додано положення щодо визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Кабінет Міністрів України зобов'язаний «забезпечувати реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». А «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору і забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». Слід відзначити, що починаючи із ініціативи змін до Основного Закону України

щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору супроводжувався досить гострими дискусіями на рівні політиків та експертів.

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, – з іншого боку, від 27 червня 2014 р., яка була ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII [108] на сьогодні є тим документом, що регламентує євроінтеграційну стратегію України системно й послідовно. Зміст названої Угоди про асоціацію є найбільшим за обсягом і змістом міжнародно-правовим договором за час існування незалежної України та однією з найбільших міжнародних угод з третьою країною, стороною якої був ЄС. В Угоді зафіксовано широкий спектр питань, включаючи основи демократії, права людини і багато іншого.

Важливою засадою розвитку фізичної культури і спорту є застосування української мови як державної. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII у ст. 34 закріпив засади застосування державної мови у спорті, які ще потребують упровадження в практику функціонування національних спортивних інституцій.

Утвердження державної політики у сфері розвитку фізичної культури і спорту передбачає устанавлення власних національних завдань, керуючись глобальним світовим рівнем устремлінь, але враховуючи національні умови. Саме суверен має прийняти рішення щодо впровадження рекомендованих глобальних завдань у державну політику України через національні процеси планування, політичні заходи й стратегії розвитку різних сфер суспільного життя, включаючи фізичну культуру і спорт.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку фізичної культури і спорту на загальнодержавному рівні, які включають: активізацію пропаганди здорового способу життя, що є основою для розвитку фізичної культури і спорту; створення умов для розвитку масового спорту для усіх, що вимагає розроблення доступної спортивної інфраструктури по всій країні; розвиток спортивної медицини як складової системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту; гарантоване функціонування центрів підготовки резерву спортсменів, розроблення й упровадження сучасних тренерських програм; удосконалення законодавчої бази у сфері фізичної культури і спорту, яка буде підкріплена фінансовою та інституційною спроможністю держави. Сьогодні в Україні діють близько 200 нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту, що свідчить про значущість питань правового, організаційного, медичного та інших видів забезпечення функціонування сфери фізичної культури і спорту для нашої держави.

2. Процес децентралізації та розвиток місцевого самоврядування передбачає й розширення повноважень у сфері фізичної культури і спорту. Відповідно держава має створити умови для ефективної реалізації цієї функції на місцевому рівні. Україна напрацьовує вдалі практики розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні окремих територіальних громад. Отриманий досвід має бути розповсюджений на всю територію України.

3. На думку автора, важливою засадою розвитку фізичної культури і спорту є застосування української мови як державної. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII у ст. 34 закріпив засади застосування державної мови у спорті. Спортивні заходи, у тому числі міжнародні, проводяться в Україні державною мовою.. Інформаційні та інші оголошення під час проведення спортивного заходу виконуються державною мовою.

4. Ґрунтуючись на досвіді зарубіжних країн, важливим питанням для розвитку державної політики у сфері фізичної культури та спорту є закріплення на державному рівні тестів та нормативів оцінювання фізичної підготовленості жителів України. Зроблено висновок, що питання оцінювання фізичної підготовленості громадян України потребує комплексного вирішення. Протягом короткого проміжку часу в Україні динамічно змінювалися затверджені умови тестів і нормативів щодо оцінювання фізичної підготовленості, яке сьогодні проводиться на добровільних засадах.

5. Аргументовано висновок стосовно доцільності прийняття ряду модельних законів, які, для прикладу, мають сприяти розвитку окремих видів спорту чи розвитку спорту на рівні територіальних громад. Цей висновок базується на науковій основі, національній і зарубіжній практиці та прийнятих на міжнародному рівні модельних законах.

6. Враховуючи реформу адміністративно-територіального устрою, медичну реформу, реформу децентралізації влади в Україні, доведено доцільність внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та підзаконних актів щодо розширення кола суб'єктів для надання медичних допусків до спортивних заходів. При цьому чітко прописати види спортивних заходів (змагань), для участі в яких медичний допуск є обов'язковим.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведені дослідження варто наголосити на тому, що феномен сфери фізичної культури і спорту є предметом дослідження не лише науки фізичного виховання і спорту, філософії, політології, але й історії, державного управління.

На основі праць українських та зарубіжних науковців, які досліджували окремі аспекти державної політики у сфері фізичної культури і спорту, автор дійшов висновку про міждисциплінарну природу й сутність сфери фізичної культури і спорту. Сучасний стан наукового дослідження не створює комплексного уявлення про засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

В українській науці з часу проголошення незалежності почалося формування сучасних європейських поглядів на організацію сфери фізичної культури і спорту. Різні аспекти цього питання висвітлили українські та зарубіжні вчені науки фізичного виховання і спорту.

Доведено, що поняття «фізична культура» з'явилося наприкінці XVIII – початку XIX століть у слов'янських народів, в інших країнах використовують переважно поняття «фізичне виховання». У свою чергу, термін «спорт» з'явився у кінці XIX століття і походить від французького «de sportale» і спочатку означав «гра», «розвага», «марна витрата часу на дозвіллі».

Досліджуючи генезу формування і закріплення засад державної політики у сфері фізичної культур і спорту, сформульовано висновок, що цей процес має динамічний характер, знаходиться у постійному розвитку, чому сприяє поява нових видів спорту, потреба здорового образу життя, забезпечення і гарантування прав і свобод людини у цій сфері. Встановлено, що недостатньо формально визнати і закріпити засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, є необхідним їх

реальне впровадження в організацію та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні.

Радикальні і системні зміни в державному управлінні об'єктивно ведуть до зрушень у соціально-культурній сфері, складовою частиною якої є фізична культура і спорт. Доведено, що сучасний розподіл сфери фізичної культури і спорту на два сегменти: професійний спорт (спорт вищих досягнень) і масова фізична культура і спорт, потребує на рівні законодавства чіткого закріплення завдань держави, її органів та посадових осіб щодо його розвитку. Наголошено на необхідності нормативно окреслити сферу відповідальності у сфері розвитку фізичної культури і спорту між державними органами та інституціями місцевого самоврядування.

На конституційному рівні гарантується право людини займатися фізичною культурою та спортом, при цьому на державу покладається обов'язок створення умов для правового захисту інтересів людини і громадянина у сфері фізичної культури і спорту, вдосконалення фізкультурно-спортивної індустрії та інфраструктури.

Робиться висновок, що правове регулювання державної політики у сфері фізичної культури і спорту має розвиватись з врахуванням положень Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, затвердженій Указом Президента від 28 вересня 2004 року, в якій зазначено, що «спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави». Також утвердження цінностей фізичної культури і спорту сприятиме популяризації здорового способу життя, профілактики захворювань, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини тощо. Підкреслюється, що Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року є динамічним, до якого внесено понад двадцять змін і доповнень, наприклад, стосовно започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту; придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї,

боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів тощо.

Встановлено нормативне закріплення класифікацій спорту: олімпійські види спорту (літні та зимові); види спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор; спортивно-технічні і прикладні види спорту; види спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку, спортивно-технічні і прикладні види спорту. Констатується, що для розв'язання проблем правового регулювання спорту в Україні, його видів, спортивної діяльності, захисту спортивних прав особливо важливе значення відводиться суб'єктам спортивної діяльності (фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту) і суб'єктам сфери фізичної культури і спорту (фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади). Особливо значущою є роль місцевих і регіональних органів влади, які розташовані найближче до конкретної людини, територіальної громади, спортивної організації.

Аналіз джерел правового регулювання фізичної культури і спорту, розвитку і забезпечення прав людини у даній сфері в зарубіжних країнах засвідчує можливість виокремлення таких підходів:

1. розгляд їх у контексті соціальних прав людини і громадянина, відповідних завдань держави (Республіка Болгарія, Литовська Республіка, Португальська Республіка, Королівство Іспанія, Грузія);
2. віднесення до групи культурних прав людини і громадянина (Грецька Республіка, Республіка Македонія, Республіка Хорватія);
3. розгляд як самостійної групи прав людини і громадянина (Угорщина, Швейцарська Конфедерація);
4. визначення загальних засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту або взагалі відсутність згадки про дану сферу на конституційно-правовому рівні регулювання (Азербайджанська Республіка, Республіка Узбекистан).

Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку фізичної культури і спорту на загальнодержавному рівні, які включають: активізацію пропаганди здорового способу життя, що є основою для розвитку фізичної культури і спорту; створення умов для розвитку масового спорту для усіх, що вимагає розроблення доступної спортивної інфраструктури по всій країні; розвиток спортивної медицини як складової системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту; гарантоване функціонування центрів підготовки резерву спортсменів, розроблення й упровадження сучасних тренерських програм; удосконалення законодавчої бази у сфері фізичної культури і спорту, яка буде підкріплена фінансовою та інституційною спроможністю держави. Сьогодні в Україні діють близько 200 нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту, що свідчить про значущість питань правового, організаційного, медичного та інших видів забезпечення функціонування сфери фізичної культури і спорту для нашої держави.

Процес децентралізації та розвиток місцевого самоврядування передбачає й розширення повноважень у сфері фізичної культури і спорту. Відповідно держава має створити умови для ефективної реалізації цієї функції на місцевому рівні. Україна напрацьовує вдалі практики розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні окремих територіальних громад. Отриманий досвід має бути розповсюджений на всю територію України.

На думку автора, важливою засадою розвитку фізичної культури і спорту є застосування української мови як державної. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII у ст. 34 закріпив засади застосування державної мови у спорті. Спортивні заходи, у тому числі міжнародні, проводяться в Україні державною мовою. При цьому зроблено застереження, що спеціальні іншомовні терміни, які вживаються в окремих видах спорту, можуть використовуватися без перекладу. Інформаційні та інші оголошення під час проведення спортивного заходу виконуються державною мовою.

Ґрунтуючись на досвіді зарубіжних країн, важливим питанням для

розвитку державної політики у сфері фізичної культури та спорту є закріплення на державному рівні тестів та нормативів оцінювання фізичної підготовленості жителів України. Зроблено висновок, що питання оцінювання фізичної підготовленості громадян України потребує комплексного вирішення. Протягом короткого проміжку часу в Україні динамічно змінювалися затверджені умови тестів і нормативів щодо оцінювання фізичної підготовленості, яке сьогодні проводиться на добровільних засадах. Держава фактично самоусунулася від цього процесу, як наслідок, відсутня можливість побачити реальний стан фізичної підготовленості громадян України. Поряд з низкою соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні, особливої уваги потребують питання врегулювання окремих аспектів організації, проведення спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів, а також занять фізичною культурою і спортом, формування здорового способу життя, залучення дітей, молоді та людей інших вікових груп до активних занять фізичною культурою і спортом, підвищення рівня відповідальності осіб що займаються фізкультурою та спортом.

Аргументовано висновок стосовно доцільності прийняття ряду модельних законів, які, для прикладу, мають сприяти розвитку окремих видів спорту чи розвитку спорту на рівні територіальних громад. Цей висновок базується на науковій основі, національній і зарубіжній практиці та прийнятих на міжнародному рівні модельних законах.

Враховуючи реформу адміністративно-територіального устрою, медичну реформу, реформу децентралізації влади в Україні, доведено доцільність внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та підзаконних актів щодо розширення кола суб'єктів для надання медичних допусків до спортивних заходів. При цьому чітко прописати види спортивних заходів (змагань), для участі в яких медичний допуск є обов'язковим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апаров А. М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Правознавство. 2017. Том 22, № 1 (30). С. 6–19.
2. Апаров А. М. Спортивне право України: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Істина, 2012. 518 с.
3. Балабан С. М. Публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту: дисертація. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дн., 2017. 207 с.
4. Баландье Жорж. Політична антропологія. К.: Альтерпрес, 2002. 252 с.
5. Батюк А. М. Соціальна технологізація спортивно-оздоровчих практик: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2012. 20 с.
6. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін.; За ред. проф. В. В. Березуцького. Х.: Факт, 2005. 384 с.
7. Боднар Я. Б. Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття (до 1939 р.). Автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Львівський державний інститут фізичної культури. Львів, 2002. 15 с.
8. Бордюгова Г. Ю. Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України»: автореф. дис. канд. юрид. наук: за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. К., 2009. 19 с.
9. Букач В. В., Палюх А. Я. Конституційні гарантії права

людини і громадянина на правову допомогу в Україні. Наше право. 2018. № 1. С. 23–26.

10. Васильченко О. А. Еволюція норм та девіацій у сфері спорту: дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2006. 217 с.

11. Вербицький В. А., Бондаренко І.Г. Історія фізичної культури та спорту в Україні : [навчальний посібник]. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 340 с

12. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (щодо впорядкування проведення спортивних заходів та занять фізичною культурою та спортом). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68053

13. Власова Н. Ф. Регіональна специфіка соціального управління фізичною культурою і спортом (на прикладі Запорізької області): автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.04/ Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2019. 20 с.

14. Горбенко О. В. Науково-методичне обґрунтування кадрової потреби сфери фізичної культури і спорту в Україні: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Львів, 2002. 20 с.

15. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 448 с.

16. Демократія участі в Україні. Стан реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства : аналіт. доп. / [за ред. М. І. Ставнійчук]; Громад. об-ня «За демократію через право». Київ, 2015. 170 с.

17. Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1.03.2017 р. № 115. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п>.

18. Джафарова О.В., Іванов В.О. Спортивне право як підгалузь особливої частини адміністративного права. Юрист України. 2011. № 3

(16). С. 44–49. URL: <http://www.pravnik.info/2013-12-27-12-38-39/31-sportivne-pravo-yak-pidgaluz-osobливо%D1%97-chastini-administrativnogo-prava.html>.

19. Дубінська З.П. Джерела права та система законодавства у галузі спортивних відносин в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів: ЛьвівДУВС, 2018. Вип. 3. С. 11–27.

20. Дубов Г. О. Спортивна теорія виникнення держави Х. Ортеги-і-Гассета: зміст та особливості інтерпретацій. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-1-2012/item/83-sportyvna-teoriia-vynyknennia-derzhavy-kh-ortehy-i-hasseta-zmist-ta-osoblyvosti-interpretatsii-dubov-h-o>.

21. Жданов І. За роки незалежності близько 140 спортсменів – членів національної збірної змінили своє «спортивне громадянство». <https://ua.interfax.com.ua/news/sport/554478.html>

22. Журба М. А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 79. 2017. С. 51–57.

23. Журба М. А. Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеса, 2017. 216 с.

24. Забара С. Проблеми визначення поняття та предмета спортивного права України Підприємництво, господарство і право. 2008. № 7. С. 102–105.

25. Заплатинський В.М. Спеціальність «безпека спорту» – актуальність та перспективи. Науковий вісник Академії безпеки та основ здоров'я : збірник наукових праць. Спец. вип. «Нові тенденції в безпеці. Безпека спорту». – Київ : ЦП «Компринт», 2018. – С. 6–17.

26. Заярний О. Суб'єкти спортивних правовідносин. Юридичний Вісник України. № 52 (861), 31 грудня 2011 р. – 06 січня 2012 р.

27. Ібрагімов М. М. «Філософія спорту» як новий антропологічний

проект у постекзистенціалістському мисленні. Дисертація докт. філос. наук за спеціальністю 09.00.04/ Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. 340 с.

28. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту: навчально- методичний посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 204 с.

29. Імас Є., Мічуда Ю. Тенденції розвитку у сфері фізичної культури та спорту в умовах сучасного ринку. Теорія і методика фіз. виховання і спорту. 2015. № 2. С. 142–149.

30. Камінська Н. В., Палюх А. Я. Міжнародно-правові стандарти у сфері фізичної культури та спорту і їх імплементація у національне законодавство України. Право.ua. 2018. № 3. С. 10–13.

31. Козир М. Б., Кисельов А. Ф. Від масовості – до майстерності у фізичній культурі та спорті (1789–2001 рр.) : [монографія]. Миколаїв : МДПУ, 2003. 90 с.

32. Колодій О.А. Модельні правові акти: теорія та практика реалізації: автореф. дсертації на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Х., 2015. 26 с.

33. Конституція Республіки Бьлгария. URL: <https://www.parliament.bg/bg/const>.

34. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 року. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/az/az057ru.pdf>

35. Конституція Греції від 11 червня 1975 р. URL: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gr/gr220en.pdf>

36. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 року. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36>

37. Конституція Естонії від 28 червня 1992 р URL: <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/>

38. Конституція Республіки Македонія (Устав на Республіка

Македонія) від 17 листопада 1991 р. URL: [https:// www.sobranie.mk/ustav-narm.nspх](https://www.sobranie.mk/ustav-narm.nspх).

39. Конституція Республіки Узбекистан від 8 грудня 1992 року. <https://constitution.uz/ru>

40. Конституція Угорщини від 18 квітня 2011 р. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

41. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

42. Конституція Хорватії від 22 грудня 1990 р. URL: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2405>

43. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки: Затв. Кабінетом Міністрів України від 31.08.2011 р. № 828-р: URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/54>

44. Копенгагенська декларація: декларація ООН від 01 січня 1995 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_505.

45. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових понять. «Правова інформатика», № 4(36) / 2012. С. 69–75.

46. Коршунова Н. В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження : дис. канд. юрид. наук 12.00.01. Київ, 2017. 240 с.

47. Костенко М. П., Карленко В. П., Домашенко А. В., Імас Є. В. та ін. Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. 2003. № 1. С. 12–19.

48. Котенко М.П. Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. праць. К.: Наук. світ, 2003. С. 12–17.

49. Кравцова З. С. Конституційні основи державної влади в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 3. С. 22–28.

50. Крижановський А. Ф. Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження) : автореферат дис. д-ра юрид. наук. Одеса, 2009. 42 с.

51. Лазнева І.О., Царанеко Д.І. Кіберспорт та його вплив на зміну структури світового ринку комп'ютерних ігор. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 2. Ч.2. С. 63–67.

52. Лукашук В. І. Становлення та розвиток індустрії спорту: соціологічний вимір: дис. д-ра соціол. наук за спеціальністю 22.00.04 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2012. 430 с.

53. Лукашук В.І. Соціологія спорту : навч. посіб. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 246 с.

54. Люта Л. П. Інституціоналізація спорту: динаміка структурних змін: дис. канд. соціол. наук: 22.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2007. 203 с.

55. Мартиненко В. В. Безперервна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту. Наукові праці: Серія: Педагогіка. 2009. Вип. 99. Т. 112. С. 111–115.

56. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007.

57. Міжнародний круглий стіл «Безпека спорту. Нові тенденції». Національний університет фізичного виховання і спорту України. Офіційний сайт. URL: <https://uni-sport.edu.ua/content/mizhnarodnyy-kruglyy-stil-bezpeka-sportu-novi-tendenciyi>

58. Міністерство молоді та спорту України. Офіційний сайт URL: [http:// dsmsu.gov.ua/index/ua](http://dsmsu.gov.ua/index/ua)

59. Модельний закон про професійний спорт. Постанова Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД від 31 травня 2007 року № 28–8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_g25#Text

60. Моргунов О. А. Адміністративно-спортивне право як підгалузь

адміністративного права України: дис.канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Запорізький національний університет. З., 2012. 207 с.

61. Моргунов О. А. Публічне адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в Україні. дис.докт. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2020. 430 с.
URL: <http://univd.edu.ua/thesis/1?page=3>

62. Наставний І. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері професійного спорту в Україні. Підприємство, господарство і право. 2018. № 6. С. 48. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/10.pdf>.

63. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту: затверджена Указом Президента України від 28 вересня 2004 р. № 1148.
URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

64. Нікітенко С. Особливості нормативно-правового регулювання фізичного виховання і спорту в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 1 (28). С. 95–100.

65. Ніколаєв О.А. Роль держави у розвитку фізичної культури і спорту Вісн. наук. праць ЧДУ ім. П. Могили. 2012. Вип. 182. Т. 194. С. 55–59.

66. Окружний адміністративний суд міста Києва зобов'язав МОЗ розробити медичні норми допуску українців до занять спортом. Пресслужба ОАСК. 01.10.2020 р. URL: <http://oask.gov.ua/node/4609>

67. Олексін І. Я. Спортивна та фізична активність в контексті способу життя сучасної людини. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип.2 (86) 2019. С. 61 – 70.

68. Олійник М. О. Теоретичні і методичні основи управління фізичною культурою і спортом в Україні: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02/ Нац. ун-т фіз. виховання та спорту України. К., 2000. 18 с.

69. Ортега и Гассе Х. Спортивное происхождение государства.

Философская и социологическая мысль. 1990. № 6. С. 41–50.

70. Ортега-и-Гассет Х. О спортивно-праздничном чувстве жизни. Философские науки. 1991. № 12. С. 137–152.

71. Палюх А. Я. Правові засади розвитку сфери фізичної культури і спорту. Монографія. Тернопіль ФОП Паляниця В.А., 2020. 316 с.

72. Палюх А. Я. Прецедентна практика вирішення спортивних спорів. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 2. URL:http://www.pap.in.ua/2_2019/7.pdf.

73. Палюх А.Я. Особливості конституційно-правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні та деяких європейських державах. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України Науковий журнал 2019. № 18. С.44–50.

74. Палюх А.Я. Правова регламентація спорту та його видів Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2019. № 39. С. 4–7.

75. Палюх А.Я. Спортивна безпека: теоретичні і конституційні аспекти. Верховенство права. Кишинев, Молдова, 2019. № 3. С. 62–69.

76. Поташній Ю. Законодавчі амбіції спорту. Віче. 2009. № 4. С. 66–67.

77. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (щодо впорядкування проведення спортивних заходів та занять фізичною культурою та спортом). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68053

78. Принципи побудови процесу фізичного виховання та спорту. Лекція. 17 с. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/17665/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%202-1%20%28%D0%BB%2B%D1%81%29.pdf>.

79. Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 15 січня 1996 р. N 80. Постанова Кабінету Міністрів

України від 5 листопада 2008 року № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2008-п#Text>

80. Про визнання, відмову у визнанні та внесення змін до Реєстру визнаних видів спорту в Україні. Наказ Міністерства молоді та спорту від 16 липня 2018 року № 3780. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3780728-18#Text>

81. Про визнання, відмову у визнанні та внесення змін до Реєстру визнаних видів спорту в Україні. Наказ Міністерства молоді та спорту від 16 вересня 2020 року № 1557 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1557924-20#Text>

82. Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту. Відомості Верховної Ради, 2017, № 29, ст. 316.

83. Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо уточнення деяких положень. Закон України від 18.01.2018 р. № 2273-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 11. ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2273-19#Text>.

84. Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. Постанова Кабінет Міністрів України 15 січня 1996 року № 80 (втратила чинність 19 листопада 2008 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-96-п>

85. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. ст.81.

86. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 року № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п#Text>

87. Про затвердження Ліцензійних умов провадження фізкультурно- оздоровчої та спортивної діяльності організації та проведення

спортивних занять професіоналів та любителів спорту, діяльності з підготовки спортсменів до змагань з різних видів спорту визнаних в Україні Наказ Державного комітету регуляторної політики України № 58/852 від 02.04.2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>

88. Про затвердження Положення про Єдиний електронний всеукраїнський реєстр спортивних споруд : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 22 квітня 2009 р. № 1319. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1142-09>

89. Про затвердження тестів і нормативів для осіб, щорічне оцінювання фізичної підготовленості яких проводиться на добровільних засадах, Інструкції про організацію його проведення та форми Звіту про результати його проведення. Наказ Міністерства молоді і спорту України від 04 жовтня 2018 року № 4607

90. Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Наказ Міністерства молоді і спорту України від 15 грудня 2016 року № 4665. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-17#Text>.

91. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 11.11.2019).

92. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України від 28.09.2004 р. № 1148/2004 (у ред. від 20.11.2005 р.). Урядовий кур'єр. 2004. № 189.

93. Про перелік видів спорту, що визнані в Україні Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України від 07.02.2001 р. № 261. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

94. Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14.09.2000 р. № 1954-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 43. Ст. 370.

95. Про створення умов для подальшого розвитку паралімпійського і

дефлімпійського руху в Україні. Указ Президента України від 30 березня 2018 р. № 93/2018. URL: www.president.gov.ua/documents/932018-23906.

96. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-ХІІ. Редакція від 01.01.2021, підстава – 645-ІХ 910-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 14. Ст. 80.

97. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 рок № 3166-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

98. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (щодо впорядкування проведення спортивних заходів та занять фізичною культурою та спортом» від 5 лютого 2020 року № 3011 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68053

99. Пучков О. Поняття та ознаки сучасного правопорядку у сфері національної безпеки. Підприємництво, господарство і право. № 6, 2018. С. 248–252.

100. Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>

101. Репкіна Ю. М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту : автореф. анд. На здобуття наук. ступеня анд. юрид. наук за спеціальністю. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне». К., 2010. 20 с.

102. Романенко Л. В. Організаційно-правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 240 с.

103. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека

України: теорія і практика : монографія ; за заг. Ред. Г.П. Ситника. – Хм.; К.: Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.

104. Справа «Металіста». Історична складова та юридичний аспект справи. Хвиля. 16.08.2013. URL: <https://hvylya.net/reviews/panorama/sprava-metalistaistorichna-skladova-ta-yuridichniy-aspekt-spravi.html>

105. Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блочно-модульною системою: для студентів денної та заочної форми навчання факультету фізичного виховання та спорту. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. 236 с.

106. Ткалич М. Спорт на часі? Тенденції в законодавстві на 2019 рік. Юридична газета online/ 14 січня 2019 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sportivne-pravo/sport-na-chasi-tendenciyi-v-zakonodavstvi-na-2019-rik.html>

107. Трубіна М.В. Особливості правового регулювання фінансування фізичної культури і спорту в Україні. Фінансове право : анд. ль. Наук. журн. 2011. № 2 (16) С. 31–34.

108. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони 2014 року. Ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

109. Удовика Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія. Харків : Право, 2011. 552 с.

110. Федоренко В. Л. Конституціоналізм і революції. Право України. 2018. № 4. С. 64–92.

111. Шевченко А. Є., Кудін С. В. Конституційні засади забезпечення права людини на здоров'я: порівняльно-правове дослідження. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової

регламентації : колективна монографія / За заг. ред. Н. В. Мішиної. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2020. С. 369–391.

112. Ярова Н. Г. Організаційно-правове регулювання в галузі спорту України: автореф. анд. На здобуття наук. ступеня анд.. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Ірпінь, 2009. 20 с.

113. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. URL: [https:// www.admin.ch/ opc/de/classified-compilation/19995395/index.html](https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html).

114. Constitucion Espanola. URL: [https:// www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229](https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229).

115. Constitution of Ireland. URL: [http:// www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en](http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en).

116. Constitucia da Republica Portuguesa. URL: [https:// dre.pt/crp-parte-i](https://dre.pt/crp-parte-i).

117. Grundgesetz fur die Bundesrepublik Deutschland. URL: [http:// www.gesetze-im-internet.de/ gg/index.html](http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html).

118. Latvijas Republikas Satversme. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>.

119. Lietuvos Respublikos pilieii priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumе. URL: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

120. Texte integral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: [https:// www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur](https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur).

121. Ustava Republike Slovenije. URL: [http:// pisrs.si/Pis.web/pregled Predpisa?id=USTA1](http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1).